

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ԲԱՆԱՅԻՒՍՈՒԹԻՒՆԻՑ

Ե. ԼԱԼԱՅԵԱՆԻ

ԲԼԲՈՒԼ ԿՈՒՇ:

Վախտով՝ ժամանակով թագաւորմ կլնի, ուր իրեյք լաճ:
Մէկի անուն Միր-Թաթղին. մէկին՝ Միր-Ջէյղին. էն մէկէլի
անուն Միրզա-Մահմատ:

Թագաւոր կանչեց ուր իրեյք լաճերաց, ասաց. Մեր քեա-
ղայք ճուր չկայ, ինչիս անհնյք որ բախչէմ դնենյք:

Թագաւոր ժողովեց ուր միլլաթ, ժողովաւեց զըմէն, ասաց՝
ինչ խնարքմ տը գտնէք, որ մեր քեաղայք ճուր խանենյք:

Վաղիրն ասաց. «Թագաւոր, ապրած կէնաս. մեզնէ ինչ կը
կեայ որ մենյք ճուր խանենյք, պէտքի որ ճուր խանող կեանգեան
գտնես» որ ճուր խանեն:

Մարդ օրօխկեցին, խելքով մարդկէր կանչեցին, խոր փո-
րել տուին, ճուր խանեցին: Էտա ճրի առջև Թագաւոր մէյ խաս
պաղ խոռ շինել, ծէրմ արեւելք, մէկ արեւմուտք, իրեյք կաթ բա-
ղան քեաշեց պիւրր. դարգեախմ իթող արեւելք, մէկ արեւմուտք,
էրկու դարգեախի վրէն էլ դարգեաւան (պահապան) խտի, մէկ
դռնէն տը մտնէն՝ մէկից ընէն տիւս:

Ճամբախմ էլ պախչի միջից կընէր տիւս:

Պախչէն մնաց ճոշացաւ, հըմէն չեյշիտ (տեսակ) ճէմիշ պըռ-
նեց, դօրուս Թագաւոր էկաւ դռնապաներաց ասաց. Էսօվ զընա
(այսուհետեւ) ինչ մարդ որ գեա իմ պախչից կըմտնի կընցնի,
խառցուցէք, ասէք, էսա պախչին թնչ պակասութեն կայ. էկեյք
ձի ասէք:

Էնոնյք էլ դօրիս առաւտուն պաշլեցին էկողից, էրթացողից
կը խառցեն. կասին գեալօ էսա պախչին թնչ կա պակաս:

Որն ինչ արեւելից կըմտնէր ներս, արեւելքի դռնապան կը
խառցուցէր. թնչ կա պակաս: Որն էլ արեւմուտքից կըմտնէր ներս,
արեւմտի դռնապան կըխառցուցէր, թնչ կայ պակաս:

Որն իրե կնաց՝ մարդ պանմ չասաց:

Մնաց մէկ ժամանակմ, օրմ օրերի, ջուխտմ դավըշ էկան
արեւելքի դռնէն ներս մտան, ընկան մէջ պախչին, կանգեալով,

Ֆռալուով, թէ էրկու օր, թէ իրեյք օր մէջ պախչին զօռով Ֆռա-
ցին, կնացին արեւելքի դարգելից էլան տիւս:

Արեւմտի դռնապան սասց. է՛յ դաւրիշներ, տիւք էսա
պախչի մէջ շատ կան էկաք. ըսկի մարդ ձե պէս կան չէր իկեյ,
դէ ասէյք գեալօ էսա պախչի մէջ թնչ կայ պակաս:

Ասաց. Ջան չկայ պակաս, ինչ տը ընի պակաս:

Ասաց. Հալպաթ պանմ կայ պակաս:

Ոլլան, էն մէկն աւաց. Թնչ կայ պակաս, էսա պախչին մէկ
բլբուլէ-դանկ (սոխակի ձայն) հազար բլբուլ, հազար ձէնով ի պա-
կաս, որ հմէն օր կանչի, որ հրմէն ծառ, հրմէն թուփ, ծաղիկ,
հմէն սահթին մէկ գետն (գոյն) դառնայ. ասին՝ թողին գնացին:

Դարգաւան մէնակ խառցուց, ասաց. Դաւրիշներ, տիւք հիւստ
(որտեղից) էք:

Ասին. Մենյք Ձինմաչինու քեաղքէյն ենք:

Դարգաւան էր, թէ օրմ թէ երկու օր, թէ տարիմ՝ ֆնաց չը
ֆնաց թագաւորուն շասաց:

Օրմ օրերաց էլաւ թագաւոր ասաց. Ջանըմ, չիօ չիւմ էսօր,
էսա պախչին մէկմ չիլե, որ անուն դրե: Կանչեց ուր առջկի մարդ,
օրօխկեց դարգեալանչիք կանչեց իպե:

Դօրիս ասաց. Դարգեալանչիք, էսասկընէմ (այսքան) օր ես
ձե դրիւբմ վըր էսա դռներաց, տիւք Թնչի պանմ չէք ասե:

Արեւմտի դարգեալանչին ասաց. Ոլա, օրմ էրկու դաւրէշ
մտան արեւելեան դարգելից, շատ կան էկան, էկան տը ընէն
տիւս, խառցուցի ասի. էյ դաւրիշներ, մարդ ձե պէս էսա իյզու
մէջ կան չըր իկե, դէ ասէյք խհնք, ինչ պակսութեն կայ էսա
պախչին: Դաշ (առաջ) ասին պան պակաս չի. զօրուս էն մէկն
ասաց, Ոլա պանմ պակաս ի—բլբուլէ դանկ հազարն ի պակաս. ա-
սին ու թողին գնացին:

Թագաւորն ասաց. So, ապա Թնչի տիւ չէկար ձիկ ասէր.
եան էն դաւրիշներ ձի խամար տը գտնես, եան քեո խողիյն
կառնեմ:

Դռնապան ասաց. Ալա թագաւորն ապրած կենաս, հալա ես
ձր տեղից տը կնանեմ: Ինոնք Ձինմաչինու թագաւորու երկրից էն:

Ասաց. Ձէ, եան տը էրթաս կնտնես, եան տիւ ջալատ ես:

էն էլ ասաց. Թագաւոր, ապրած կենաս, ձի քեռստուն օր
ողղա (ժամանակ) տու. կնացի, կնտա, պիթի՛ պիթի՛. չըպիթի՛ իմ
վիզ կարի: Դարգեալանչին էր, առաւտուն էլաւ, էրկու խաց իտի
ուր չանթիկ (պարկ), էլաւ ես ալլա՛, քշեց, թէ օրմ, թէ էրկու,
կնաց Ձինմաչինու երկիր էլաւ տիւս: Էստեխ, էնտեխ, սալխով
(հարցնելով) կնաց էն դաւրէշներ կնտաւ:

Ասաց. Գեալօ, դաւրէշ էն Ֆիւան (այսինչ) ժամանակ տիւք էկայք մեր թագաւորու պախչից էլայք տիւս, ես ձե խառցուցի, ասի ինչ պակտութիւն կայ էսա պախչին. տիւք ասիք, բլբուլ դանկ հազար (հազարաւոր ձայն սոխակի): Մկայ թագաւոր կասի, ես էն դաւրիշներ տը պիրես, եան չէ քիոյ վիզ կը դանեմ:

Դաւրիշներ ասին. Ուս դանի չը դանի, չիւմ մեր թագաւորուց իղին (հրաման) չառնես, մենյք չընք իգեայ: Դարգեալանչին էլ ասաց. Աստծու սիրուն, ես շիվար, Ֆուկարա, կարիպ, ես ինչիս տը էրթամ Ձինմաչինու թագաւորու մօտ, ասեմ՝ իմ թագաւոր կը կանչի քեռ դարվիշներաց. տը ասի՝ որ քեռ թագաւոր կը կանչէր, չըր կանայ թուղթմ օրօխկէ ձի, ես օրօխկի գեէր:

Մարդն էլ դիրմ՝ էլ ասաց. էլ փարա չանի, ես տիրմ էլ տը էնեմ էրթամ մօ իմ թագաւոր, թէ իմ վիզ դանի չըզանի, տը ասեմ թագաւոր ապրած կէնաս, ձի թուղթմ տու, ես էրթամ դաւրիշներ պիրեմ:

Էլաւ կնաց մօտ ուր թագաւոր, թամանդէմ էրաւ կախաւ. թագաւոր ասաց. պիրբր: Դարգեալանչին ասաց. Ուս, թագաւոր, ապրած կէնաս. ուս հալ հէքաթ, ես կնացի կնտա. ալա դաւրիշներ ասին, չիւմ մեր թագաւորուց իղին չառնես, մենյք չինյք իգեա: Ես էլ ասի. Աստուած, ես շիվար, աղքեատ, ինչիս տը էրթամ թագաւորուն ասեմ, ես կըխնդրեմ, որ տիւ ձի թուղթմ տաս, ես էրթամ առնեմ գեամ:

Թագաւորն էլ թուղթ իտու դարգեալանչուն. դարգեալանչին թուղթ առեց, քչեց կնաց Ձինմաչինու երկիր, էլաւ տիւս. թուղթ տարաւ իտու թագաւորու ձեռ կախաւ. թագաւոր կարդաց, գլրեր էր. ես շատ կըխնդրեմ որ Ֆիւան էրկու դաւրիշներ զրկես զայ. ձի գործ կայ: Թագաւոր էլաւ, դաւրիշներ կանչեց իտի խեռ դարգեալանչուն, օրօխկեց էկան:

Էկան խասան էլմ էլ մօտ թագաւոր: Թագաւոր ասաց. դարգեալանչի, էկայք, ասաց խն, ասաց. էյ դաւրիշներ, Ֆիւան օր տիւք էկէրէք իմ պաղից ընցերէք, ասիւրէք պան կայ պակաս էսա պախչին. ինչն ի պակաս, ասէք:

Ասին. Թագաւոր, ապրած կէնաս. ում զատ չկայ պակաս. մեակ պլպուլ կուշն ի պակաս, որ նա կանչի քեռ պաղի մէջ:

Էյ, ասաց, դաւրիշներ, բլբուլ կուշ թր երկիրն ի. Դաւրիշներ ասին. ուս մենյք էլ չենյք դիտե թր երկիրն ի, գեոր ի. էն մէկ դէրվիշն ասաց. ուս ձի պապիկմ կայ խալիւոր. էնի ուր ջնելուքնի վախտ գնացեր ի էն երկիր, հա կը պատմէր կասէր. բլբուլմ կայ, ինչ կը կանչի, էն երկրի ծառ, թուփ, քեար, խոզ, սհաթէ սհաթ մէկ գեռն կառնի. թէ էն սալբի տայ:

Թագաւորն ասաց. Դարգեանչի, էլ տիւ կնա, քեյ խամար պան չմնաց. էլաւ կնաց:

Թագաւոր թուղթմ գրեց իտու դաւրիշներաց, էլմ էլ օրօխ-կեց մօտ Չինմաչինու Թագաւոր ասաց. Ես քեյնէ կրխնդրեմ, որ տիւ էսա դաւրիշներ օրօխեցիք, ես ինոնց մօտէն պանմ չը խասկըցայ, ինոնց պապիկն օրօխիկի որ սալըխ տայ, խինք բլբուլ կուշին ձր տեղն ի:

Թագաւորն էր օրօխեց էն պապիկն իպե, իտի խետ դավ-րիշներաց, գապթիէքնէրաց (ոստիկան) օրօխեց, կնաց մօտ էն Թագաւոր:

Թագաւորն ասաց. Դէ, պապիկ, ասա խենյք, բլբուլ կուշին ձր տեղն ի:

Ասաց. Թագաւոր, ապրած կենաս, ձիկ մը խառցուցե, ես ցնդիրեմ, իմ խելք իմ գլխի չի, թէ որ իմ խելք պիրես իմ գլխի, խօրօտմ շախես, պալքի սալըխմ տամ քեյ:

Թագաւոր իպե օր երեք գեառ թային արաց. երեք օր կէրաւ, էլաւ մէկ տարեկան շահէլ:

Է՛յ, ասաց, Թագաւոր, բլբուլ կուշ գեօ ֆռանգստանայ երկիր. ինոնք բիթուն թեաւոր են, կը թռնին, ինոնց հրկիր, սկուս կրակ ի, տաք ի որ էնտեղի քեար, խող զրմէն գետրծեւու (ածու-խի) պէս սե ի: Թագաւոր, ասաց, ինոնց երկրի ճնճղուկ չեանց զօմէշմ ի. ինոնք էլ քեառսուն օր կը քոնեն, քեառսուն օր կը մնան աւախ: Ինոնց դարգիխ վէրէն ջանաւար կայ դարգեվանչի, ինոնց քեաղքի չորս պիւրը եօթը պաղան կայ. յառաջի դարգեանչին աղււտն ի, աղււտ. որ աշխրի կենդանիներաց զրմէնի շաղն ի: Մարդ պիտի, կայիմ իմաստուն մարդ պիտի, որ խէծնի էրթա քեաղքի դարգիխ առջև իջնի, ուր ուրմ (տէգ) գանի գեյախն, էրթա մօտ աղււտ, քեանի որ ջախտ կայ, լանգէյմ գցի վեր աղվըսու քեամկին, որ աղււտ աւխաւ, խէծնի ուր ձին փախնի: Որ ֆռանկցիք աւխան՝ ինոր կը խեղդեն, որ չէ աղււտ չակխաւ, խէծնի ձին քոյի մէջ քեաղքիյն:

Աֆանդըմ, քշի էրթա ինոր խաս պախչէն, տիսնա հըմէն կողմ, պաղ պաղ ջրեր, վըր մարմար քեարերաց կը զըզըզայ. բլբուլ կուշ կը երգի, հըմէն ծառ, հմէն թուփ մէկ մէկ գեոն կը փոխի: Առնի բլբուլ, խէծնի ուր ձին, փախի:

Աֆանդըմ, դաւրիշն էր էլաւ կնաց ուր երկիր, մենյք գեանք վըր Թագաւորուն: Թագաւոր կանչեց ուր ահալին (ժողովուրդ) ուր քաղաքամ, ուր վազիր վազէրան, ասաց. Է՛յ, ապա ինչի տը էնի, որ մենք էլ էսա բլբուլ կուշ պիրենյք, վժվ աը էրթա էն երկրից առնի, գեա:

Մէկն ասաց. Թճ, վաղիր հա, մէկն ասաց. Թճ սաղբաղամ հա, մէկն ասաց. Թճ ահալին հա. վըր հասըլի (վերջապէս) կը զրուցէն:

Վաղիրն ասաց. Թագաւոր, քեյ պանմ ասեմ, ալա տիւ տը ասես. էն ուր խամար կասի. խալիւր էրթա, քեյ խամար կը դա-

նի, զարկւի, բլրուլ կուշ պիրի, հա, պիտի որ քեռ լաներ էրթան, Դօրսուսն կանչեց ուր լաներ իպե, ասաց. պիտի էրթայք Ֆուսնդա երկիր, բլրուլ կուշին առնէյք գէյք, որ զնեմ մեր խաս պախչէն, կանչի, հըմէն ծառ, ծաղիկ մէյ մէկ գետն դառնայ:

— Շատ աղէկ, ասին. կէրթանյք:

Առաւտուն էլան խէծան ձեանք. շատ քիչ կնացին, քշեցին խասան ճամխիմ վերէն, տեսան որ պապալըղմ (ծերունիմ) նստե, խոզ կը քեյրի, կը պլաւի.

է, ասաց, պապալըղ, ինչ ես նստե ստա (այստեղ):

է՛յ ասաց. նստիրեմ ճամբախ շանց կտամ:

է՛յ, ասաց. դէ ասմ:

Ասաց. ինչ էսա մէկ ճամբախն ի, կը տանի ուռուսա երկիր, էն կերթան կըգեսն. էնա մէկ Զինմաչինու երկիր, էն հաթպաթի կը գեսն, էնա մէկ վով որ էրթա, էլ չը դառնայ:

Միրզա Մահմատ կասի. Ջոչ ախպէր, տիւ հար կնա էնա ճամբախ, որ կը դառնան, տիւ տղա կնգես տէր ես: Ինչ տիւ ես՝ կնա էնա ճամբախ ինչ հաթպաթի, տիւ էլ պալքի շոտ գեսա: Ես էլ կերթամ էսա ճամբով, ինչ կերթան չըն դառնայ, Թճ ես ձեզնից պակաս ընեմ:

Էլան մէկ մէկու կաց պարե արին, հերեսներ պագեցին, էն պապկէն էլ կաց պարե արին, քշիցին կնացին: Թճ էրթան ինոյնք, մենք դառնանյք վեր ջոչ աղպօր:

Ջոչ ախպէրն էր կնաց խասաւ ոռուս քաղայք, տեսաւ գեօ միլլաթ ժողուեր ի, կասի. Տօ էսա ինչ բաս ի (ինչ պատճառով). ես տը էրթամ խեմ. կիրիշկայ կէրթայ. կը տեսնայ որ ինոնց թագաւոր մեռեր ի, դովլաթ կուշին կը թալեն, որ վեր գլխուն ինի, էն անեն թագաւոր:

Դէլ էսա թագաւորու լան չէր կնացե էտա մլթի մօտ, խետ դովլաթ կուշին չըն թալե, էկաւ թառաւ վեր ինոր գլխուն: Էլան լանուն տփիցին ասին. Տօ խայ, տիւ բալա իր, էկար, մեր խաւք կը թառի վըր քեռ գլխուն:

Տօ կասի. խօ ես ղօռովա չեմ ասի էկէյք թռէյք վեր իմ գլխուն. ինչի ձի կը տփէյք:

Էլմ էլ թալին, էլմ էլ էկաւ, Թռաւ վեր ինոր գլխուն: Պըռնեցին լան տարան մտուցին տուն: Էլմ էլ դովլաթ կուշին թռաւ

կնաց վեր ինոր գլխուն: Ասին. ջանժմ, պիտէյք էսա մարդ անենք մե թագաւոր: Բերին արին թագաւոր, խէրն էլ մտէն ընկաւ, բլբուլ կուշն էլ:

Գօրիս ժամանակմ մնաց էտա տեղ. ըսկուսմ քեօռ բէղովլաթ էր, որ թագաւորի մալ միւլք հըմէն կէրաւ, փճացուց, էլաւ անօթի ծարաւ, ձեռքեր խօի ծոց, չիւր հէվարին քեաղքիյ փողընթեր (փողոցներ) կան էկաւ: Օրմ դանգիյն (հարուստ) մարդմ ասաց. էյ մարդ, տիւ ինչ մարդ ես. ասաց. էյ, ես չիվար եմ. ասաց. Տղա, տիւ չըս կանայ գեա իմ տան խօտաղ էնի:

Ասաց. Պալէ, ոլա կուգեամ: Դէ ասա ինչ տամ քեյ տարեկան: Ոլա ասաց. տիւ տարին տուր էրկու չափ ցորեն, էրկու շուղ. էրկու կտոր խալաւ:

Թօ էն մնայ էն տեղ մընչ ուր հախին (վարձքին):

Մենյք էրթանյք մօտ միջինեկ ախպէր:

Միջինեկ լաճն էր կնաց Ձինմաչինու երկիր, ի դար զարկուաւ, ուր ձին կէրաւ, ուր մալ-թամալ կէրաւ: Թագաւորական խալվըներ կէրաւ. էլաւ էնտեղ խօպան (պարտապորդ):

Մենյք էրթանյք վէր Միրզա-Մահմատին:

Միրզա-Մահմատն էր, շատ քիչ Աստուած գիյտի, քշեց, կնաց խասաւ մէ երկիրմ, իրիշկաց ինոր խող, քեար, հըմէն քեարեր, տէսաւ մէկ քեօշկ սարէմ էլմէլ կարմիր, խաա պախչէն առջև: Ասաց. Ոլա հա ես տը էրթամ էսա պախչէն իմ խացն ուտեմ, իմ ձին էլ քիչմ արածայ, նոր ըլնեմ էրթամ:

Միրզա-Մահմատն էր նստաւ վըր առաջ կուլաթին (աղբիւրի) ուր խաց կէրաւ, ջուր խմաւ, նստաւ չիւմ հիբիկուն, դէվու խանում իրիշկաց փէնջարից, տէսաւ խողածինմ՝ նստե դա:

Ասաց. Կարաւաչին (ծառային). Առ խաց տու թօ ուտի, պալքի անօթի ի, որ կաստ (նպատակ) արե էսա երկիրն իկեւ. Կարաւաչն էլաւ քեասէմ փլաւ, խաց առեց, կնաց:

Ասաց. Խողածին, օճն ուր պորտով, խաւք ուր թեով մեք երկիր չի գեա, տիւ ինչիս ես իկեւ. էլի խաց կե կնա, քեանի էն անխողիյն չիկե, քեո ջոչ պրտուճ քեո ձախ ալանջ կը թողնի:

— Էյ քեանի որ էտսկնայ ի, ես նա քեո խաց կուտեմ, նա քեո կերակուր. ես կնստեմ ստա:

Խալայեղն (աղախին) էկաւ ասաց. Ոլա հալ կսէն սկընայ կասի: Էյ, կասի, ինոր մեղք ինոր վիզ:

Մնաց չիւմ իրիկուն. իրիկուն կարմիր դէվ նէճըից (որսից) էկաւ, բարդի ծառմ դրած վըր թեվին. քեառսուն վըրի, քեառսուն գէյու ջանդակ կախե հըմէն ճղից, դրե վէր թեվին էկաւ:

Պասաւ տոււ պըռպոռոց-պըռթոց իդի ինե.

Ասաց. կնիկ, էսա ինչ խողածին ի. է՛յ ասաց. մարդ չես օգորկե մօտ:

Ոլա ասաց. Խաց օրօխկեցի, ասի էլի կնա, քեանի գէ՛վ չիկե: Ասաց որ էտսկնայ ի պիտի չասէր, որ ասիւր ես էլ չըմ էրթա:

Դէ՛վ ասաց. է՛յ իմ առաւտվան կա՛նժա ալթին էլաւ:

Առաւտուն գէ՛վն էլաւ խեռ Միրզա-Մահմադին կռիւ, չիւմ կէսօրին զարկին զարկան. կէս օրին Միրզա-Մահմատ անուն Աստծուն արաց, գէ՛վուն իթալ գեյտին, ահանջներ կտրեց, քշեց էլաւ քեօշկ սարէն:

Դէ՛վու կնիկն էր, ինչ իրիշկաց Միրզա-Մահմադին՝ գէ՛վու կնկայ խօնջան եօթն տեղով կտրաւ:

Ասաց. Ա՛խ քեռ խողուն մեռնիմ, էն անխողուն ինչիս արիւր:

—Ասաց. Կուրպան արի քեռ էտա ճաւաղաք (խաժակն) աշ-քերաց:

Վսյ մեռնեմ ես քոյ բաժին, արի տեղ իսկեմ պառկենյք: Տեղ իթալ պառկան:

Դէլ Միրզա-Մահմատ չէր մտե տեղ, գէ՛վու կնիկ չըլտաւ մօտաւ կշտի խետ: Միրզա-Մահմատն էր քեաշեց թուր խաի մէջ էրկուս:

—Ոյ, ասաց. մա տիւ ձի չը խաւնամ:

—Ձէ ասաց. ես Աստծու ստեղծածին անուն չեմ դնե. ալա ձի ահդ (խոստումն) կա, չիւմ չէրթամ կատարեմ, չըմ անե էտա պան:

—Է՛յ ասաց. ապա քեռ ահդ ի՛նչ ի:

—Ասաց, ես տը էրթամ բլբիւլ կուշին պիւրեմ:

—Վսյ ասաց՝ քեռ օրօխկողի աշքերը քեօռանայ, որ քեյ չօրօխկէր Ձինմաչինու աշխար:

Առաւտուն էր, Միրզա-Մահմատ էլաւ ուր ձին քշեց, կնաց մէ հրկիբմ էլ, էլաւ տիւս: Տիսաւ որ էն երկրի հըմէն քեար, խող սե ին: Գշեց կնաց վըր Սե գէ՛վու քեօշկ սարին: Տէսաւ Սե քեօշկ սարէմ էր, որ չուտես չիմես ինե իրիշկաս: Ասաց՝ էրթամ մէ ջուրմ խմեմ, հաց ուտեմ, իմ ձին էլ ուրհաթի, նոր էլնեմ էր-թամ:

Սե գէ՛վու կնիկն էր փէնջարից իրիշկաց ասաց ուր խալայ-կղին. էլի խենյք էսա ինչ խողածին ի, որ օձն ուր պորտով, խաւքն ուր թիւով էսա քեաֆրի խող ոտ չի տրէ. էսա կա չկա անօթի ի: էլի խաց տար թող ուտի, քեանի էն անխողին (գէ՛վ) չիկերի:

Կարավաշն էր թէփսիմ թէ խաց թէ կեր իլից, առեց տարաւ Միրզա-Մահմատին ասաց. Ի սէր Աստծու, իմ խաթուն կասի թող

ուր խացն ուտի էլնի էրթա, քեանի որ իրիկուն Սև դէվ չիկն, ինոր ճոշ պրտուհ, ինոր պստիկ ականջ կը թորկի:

— Էյ ասաց՝ էտսկընայ չըր ասի, որ ասիբ՝ խօ ես էլ իմ տեղէն հիրար չըմ առնի, խեմ ինչ կանի թօ անի:

Դէմն էր, աֆանդըմա սէօյլէյիմ, (պարոնիս ասեմ) իրիկուն էկաւ, Սև դէմն էր բարդի ծառ վըր թիվին հըմէն ճղից մէյ մէկ վէրու ոչխար կախեր էր՝ խետ աչքն ինկաւ Միրզա-Մահմատ ասաց՝ կնիկ էս ինչ խողածին ի իմ անանջ կուլաթնի վըն. ասաց՝ թօ ֆիա չիւմ առաւտուն ձի կահվալթի (նախաճաշ) կանեմ:

Առաւտուն որ էլաւ, էլան վեր, կնացին էկան, զմրկին զմրկվան, տարան դէն պերին դէն, չիւմ իրիկուն դէպէ եալլան եա խոտէ (Աստուած) զօրով Միրզա-Մահմատ դէվուն ի զմրկ գէյաին, վիզ կտրեց, ակընջներ կտրեց, էթալ ուր ջօպ, քչեց էլաւ քեօշկ սարէն:

Դէվու կնիկ գեօ իրիշկաց, տեսաւ խօրօտ ջնէլմներս մտաւ: Դէվու կնկա խօնջան վաթսուն տէղով կտրաւ. մյ ասաց՝ կանաչ կտրիչ ջնէլ, դէվ ինչիս էլաւ:

Ասաց՝ դէվ կուրպան արեր իմ էտա քեո թուխ թուխ աչքերաց:

Աֆանդըմ, էտա տեղ կէրան, խման կահվէն, չիւմ իրիկուն արին ուրախութեն, դէվու կնիկ տեղ էթալ (անկողին ձգեց), Միրզա-Մահմատ մտաւ տեղ: Խէտ Միրզա-Մահմատ պառկաւ, դէվու կնիկ չըլտվաւ մտաւ կուշտ: Որ մտաւ կուշտ, Միրզա-Մահմատ թուր քաշեց խի մէջ էրկուս: Ասաց՝ Միրզա-Մահմատ, չըլնի որ տիւ ձի չըխաւնար, որ թուր դրիւ մըջ ձի մըջ քեյ: Զէ ասաց՝ ուր էն ստեղծած ինչ Աստուած ստեղծե, ես քեյ անուն չեմ դնե—ալւ մէջ ձի անտ կայ, չիւմ էտա անտ չը կատարեմ՝ չըլնի: Դէվու կնիկն ասաց՝ էտա ինչ անտ ի: Ասաց՝ իմ անտ բլբուլ կուշն ի, որ կնամ կնդընեմ: Ասաց՝ քեո օրօխկողի աչքեր քեօնայ, բլբուլ կուշ գեօ ֆոնդա երկիրն ի: Ինոր ճնճղկներ չանձ դեօմէմ ջոջ են. տիւ ինչիս տը էրթաս էն երկիր քեյ տը վառեն. ափսոս որ քե պէս մարդ կինի էն տեղ:

Աֆանդըմ, Միրզա-Մահմատն էր առաւտուն էլաւ, խէծաւ ուր ձին, շատ կնանց քէյ չի կնանց, Աստուած կիտի, խասաւ Սիւտակ դէվու խող էլաւ տիւ: Տէսաւ քեմր, խող բիթուն սիւտակ էր. իրիշկաց սիւտակ քեօշկ ու սարէմ, տէսաւ առեր էրկինք բաղ բաղէն յառջեւ: Ասաց՝ տը էրթամ ջուրմ խմեմ, իմ ձին էլ ուրաթի նոր էլնեմ էրթամ: Միրզա-Մահմատն էր ուր խաց կէրաւ, ճուր խմաւ նստաւ: Սիւտակ դէվու կնիկ իրիշկաց փէնջարից տէսաւ մարդմ գեօ նստե վըր ուր առաջ կուլաթին (աղբիւրի ական), ասաց ուր խալաեղին. Գնա տես, էտա ինչ խողածին ի. կա չկա էն

ուր նամբախ մուրեր ի. իկե ընդեյ էսա քեաֆրի խող, որ էկաւ խում խում տը ուտի ինոր:

Կարաւաշն էր էլաւ քիշմ խաց, կեր առաւ կնաց, իտու ինոր ասաց. Աստուած քեո տունն չաւերի. տիւ ինչի էկար էսա քեաֆրրի տիւ. որ մկա էկաւ, վոզ կիտի ինչ կը խանի քեո զըյլօխ. շոտ խաց կե, էլի կնա քեանի որ չիկե:

Դօրուս կարավաշ կնաց ասաց. Ոլլա չէրթա, կասի էդսկնա չասէր, որ ասիւր, խարիւր քեո դէվու պէս ըլնի, չըմ էրթա:

—Է՛յ ասաց՝ թօ կէնա:

Իրիկուն էր Սիւտակ դէվ էկաւ. էրկինյք դետինյք սիւտակ կտրաւ, բարդի ծառմ գրէ վէր թեւին, իրիյք խարիւր վաթսուն խիւղ վէրի ոչխար կախեր էր ինոնց ճղներաց. տէսաւ, ասաց. Կնիկ, էդա թնչ խողածին ի իմ առաջ կոլաթի վրէն. խաց մաց ազեր ես, որ ինոր մեղք իմ վիզ չիւնի, չիւմ առաւտուն ըլնեմ ա՜նեմ ձի քեանպմպ:

Ասաց. Խա:

Է՛յ ասաց՝ թօ մեա չիւմ առաւտուն:

Դէվ քյնաւ, առաւտուն վեր էլաւ, մտաւ խաս բաղչէն. էլան խէծան ձիեր, վէր կանաչ խոտերաց, կնացին էկան, ըսկում կնացին էկան, որ խոտ, ծաղիկ ոտ ին առեր ինոնց ձիերաց ոտերաց տակ չիւմ կէսօրին: Կէսօրին Միրզա-Մահմատ ասաց դէվուն. Խէրիք ի, մեր ձիանք մեղք են. իջի ձեռնով դիւլաշ թալենք (գօտեմարտենք):

Իջան, խասան յիրար, Միրզա-Մահմատ անուն Աստծուն աւրաց, դէվուն տփեց դէյաին. վիզ կտրեց, ականջներ էթալ ջուլ. քշեց էլաւ Սիւտակ քեօշկ սարէն:

Դէվու կնիկ իրիշկաց՝ տէսաւ խօրօտ Զէլմ էկաւ, որ չուտեա չխմես, ինոր բոյին իրիշկաս: Ասաց. դէֆն ինչիս արիւր:

Ասաց. Դէվ կուրպան արի քէո էտա սիւտակ աչքերաց:

Աֆանդըմ, էտա տեղ նստան, կէրան խման չիւմ իրիկուն: Իրիկուն տեղ իթալ, Միրզա-Մահմատ պառկաւ որ քյնէր, դէվու կնիկն էլ չըլտաւ մտաւ տեղ: Միրզա-Մահմատն էր թուր քեաշեց իտի մէջ էրկուս: Կնիկ ասաց. Տիւ ձի չխաւնամ:

Ասաց. Ձէ, էն որ Աստուած ստեղծեր ի, ես անուն չըմ դնի, ոլլա անտ կա մըջ իմ սրտին, չիւմ էն անտ չկատարեմ. խմէ խողածինի ծոց չըմ մտնի:

Ասաց՝ Թնչ ի քեո անտ:

Ասաց. Իմ անտ բլբուլ կուշն ի տը պիրիմ դնեմ իմ խօր խաս պաղչէն, որ կանչի՝ ծառ, թուփ կանաչի:

—Ո՛յ ասաց՝ քեո օրօխողի աչքեր քեօնէր. որ կնացիր էլ

չես դառնաւ. բլբուլ կուշ գեօ ֆոանդի երկիրն է. եան կուգեանս՝ եան չիւմ խամեսս դա կը մեռնես:

Առաւտուն էր, Միրզա-Մահմատ էլաւ տը էրթէր. կնիկ չի թօղ. էն ուսմտար էր, կը խասկընէր. ասաց. Տղա, մէ էրթա, ինոնք քեառաուն օր կըքնին, նոր կըքնեն վեր. ինոնք նոր հէրէկ էլած վեր. քեառաուն օր տը մնաս ըստեղ, նոր էրթաս:

Քեառաուն օր Միրզա-Մահմատ մնաց էտտ տեղ. քեառաուն օր որ թմմաւ, կնիկ ասաց. Դէ էլի կնա, էլաւ, խէծաւ ձին. շատ կնաց, քիչ կնաց, Ասուած կիտի, խասաւ ֆոանդի երկիր:

Ճամբախ կէրթէր՝ վէրի ոչխարմ էլաւ, փախաւ ուր յառջնէն: Միրզա-Մահմատ ասաց՝ ոլլա չիւմ ես էսա վէրին չըպոնեմ, չըմ էրթա: Լսրեց կնաց խասաւ Սպահան թագաւորու երկիր, ինգեաւ մէջ ջանսովաներաց. ջանսովաներ (կենդանիք) ժողվան ինոր պիւլոր. պոնեցին, տաբան ուրենց թագաւորու մօտ, ասին. Թագաւոր, էսա ինչ պան ի մենք պոնեցինք:

—Է՛յ ասաց թագաւոր, իտոնք էլ հիսան են, կապրին մե պէս:

Միրզա-Մահմատ սկուն կծկաւ, տէսաւ որ ջանսովաներ չորս կողմ պոնած, կայնած են:

Է՛յ ասաց թագաւոր. Միրզա-Մաղմատ. մի վախենա, արի մօտ ձի. ասա՝ դէ, խէր ըլի խողածին. քեո անուն թնչ ի:

Ասաց. Միրզա-Մահմատ ի իմ անուն

Դէ ասա՝ տիւ ինչի էկար ինգեան ասա:

—Ասաց. Տը էրթէ բլբուլ կուշին պերէ. ինկա խաշալի յիտե:

Ասաց՝ դէ կաց էս տեղ:

Է՛յ, խօրօտ տիւ մասի, որ ինոնք ֆոանդու թագաւորու խնամիքն ին, էլաւ նամակ օրօխկեց ասաց. ոլլան հալ կսէն, սկնա, էկած դըխ բլբուլ կուշին, թնչ կանէյք արէյք, իշար կացէյք: Մարդ օրօխկեց, Միրզա-Մահմատ իտի խեաքեր օրօխկեց էնտեղ ինչ վէրի ոչխար լարեր էր:

Փռնդատէք էկան Միրզա-Մահմատի յառջն պոնեցին: Դէվու կնիկ ուսմ իթալ, տէսաւ Միրզա-Մահմատ գեօ գեախին որ պըռնեն, էլաւ մարդ օրօխկեց, Միրզա-Մահմատ առեց իպե ուր մօտ, պախեց չիւմ իրէյք տարի որ ֆոանդտէք ինոնց յոյս, ապաւէն կտրեցին Միրզա-Մահմէտից:

Դէվու կնիկն առաց. Դէ դօրիս էլի, կնա. ինոնք քնելու օրն ի, ուն չըվախենաս, ինոնց ճնգողակներ ճամբախ էնկող-էնկող քըյնեք են: Կէրթաս դարգախ դռան վրէն պառկերի աղէս դէրգեան (դոնապան). մէյ խատ լանգէյմ (աքացի) կըզանես աղսու փորի

վրէն, որ ահիսաւ, էն հայ կը տա, տիւ փախի, թէ չէ կը վառեն, որ չահիսաւ, տիւ քշի, կնա քեաղայք:

Միրզա-Մահմադան էր, քշեց կնաց էն երկիր, աղորթ որ տէսաւ, ճամբիսի էն կողէն կող ճանդուկներ քշներ ին մէյ մէյ գեօմ-շի չափ. խաասաւ դարգիսի դուռ, տէսաւ աղւէս քշներ էր, քեանի որ ջախտ կէր, լանդէյմ իզար վըր աղւէսու փորին, վըթոց ընկաւ ինե. աղւէս չահիսաւ. մէ գիրասաց՝ հայ ջան չեն ահիսե, քշեց գնաց քեաղայք. մտաւ խաս բաղչէն, առեց բլբուլ կուշ, էլաւ վըր դռան. էյ ասաց՝ ես ինչիս էրթամ. առանց պանմ խասկնալու. վանդ կնացի տուն, դիմի մէջ ձիկ խառցուցին ասին՝ ի՞նչ չկէր, պատմեմ ինոնց, չըն ասե որ կնաց բլբուլ կուշին գեօղցաւ, իպիւ էլաւ բլբուլ կուշին տարաւ իտի ուր տեղ, ինգեաւ մէջ քեաղքիյն կան էկաւ (շրջագայեց): Քշեց կնաց մէ քեօշիմ տէսաւ:

Կնաց տէսաւ թագաւուրու աղջիկ գեօ քշներ ի, ոսկէ շամ-դաններ գրեր են ոտքերաց տակ ու գլխու վիրեւ:

Իրիշկաց փառչըմ էլ գեօ դրած դա, ոսկէ խնձոր գանկած ի պէրան. սիվտակ չաւրէմ (թաշկինակ) քանձած վըր հիրիսին, լիւս տւե պատեր, սկուժ խօրօտ ի, հօգի պատեր կանաչ կարմրով նիշւած որ դունխաղա սկուն պան չկայ:

Միրզա-Մահմադան էր ինչ արաց. իպե արծթէ շամտաններ, ինչ ոտքերաց տակն էր, իտի գլխուն, ինչ գլխուն էր, իտի ոտքերաց: Ջուր խմաւ. կըծմ իզան խնձոր. աղջկայ հիրես իպանց, պագեյց. ինոր պոկներաց տեղ սիվացաւ. այ ասաց՝ խոզէ (երանի թէ) ես ըսկընա չանէ, աղջիկ պէսուռ արի, ետ քեաշւեց, էլաւ տիւս. քշեց, կնաց մէկ էլ հօղէն, տէսաւ թագաւոր քշներ ի ուր վաղիրի խեւ, այ ասաց՝ ամօթ ի թագաւուրու կնիկ ստեղն ի, արաց որ՝ ար դառնէր, կնկըճոց ընկեաւ հանիք (առաստաղ), դառցաւ, տէսաւ որ, վիշափմ կիշներ տակ, հա հատէր որ թագաւուրուն ուտէր. համան խասաւ ուր խանչալն իզան, պվոնեց (միւնց) վըր սան. էթօղ էլաւ կնաց, բլբուլն առեց կնաց:

Շատ քիչ Աստուած գիտի, իրե կնաց Սիվտակ գէվի կնկայ մօտ. կէրան, խման չիւմ իրիկուն, իրիկուն տեղ էթալ, պառկան:

Աֆանդըմ, խաբիր տարւան խին պամպակ էր քղեց, էտատիւցէն էլաւ առեց Սիվտակ գէվու կնիկ, կնաց մօտ Կարմիր գէվու խող: Թէ ամիսմ, թէ էրկու, մնաց մօտ Կարմիր գէվու կնիկ. էլաւ ինոր տուն, տեղ, մալ մուք հըմէն իպանց (բարձաւ) քշեց կնաց մօտ Սե գէվու կնիկ. էլաւ էն էլ իպանց, կնաս ինոր խօր խողին արաց էկաւ Կնաց, կնաց մօտ էն Պապիկ, ասաց. Բարե քե, Պապիկ:

Պապիկ ասաց. Օ՛յ պարով, խէրով, կանաչ կտրիճ ջնէլ, տիւ պարով էկար, չիւմ էսօր վով որ կնացե էն ճամբիներ, էլ ետ չիկե, ետ չը դառցեր ի, տիւ թնչիւ տանցար էկար:

— Պապիկ, ասաց տղէն, գեալօ քեյ պանմ խառցուցեմ, էն լաճեր որ էն օր խետ ձիկ էկան ստեղ, կնացին, էլ ետ դառցած են:

— Ձէ, ասաց Պապիկ, որ տիւ կնացիր, էլ ինոնք ետ չեն էկած:

— Է՛յ, էդա չէլաւ. ես մէնակ էրթամ, իմ խէր տասի, ապա ճւր են քեո ախպրներ, թնչ ջուղապ տամ:

— Ասաց. Պապիկ, տիւ կանաս էսա տաւրներ կօռես (կառավարես) վեր իրար չու՛մ ես էրթամ էն մարդեր առնեմ գեանմ:

— Ո՛հ, ասաց Պապիկ, հրմէն առաւտուն կըթողնեմ արօտ, իրիկուն էլ կըժողվեմ:

Մէյ դիր Միրզա-Մահմատ խէծաւ ձին, ուր բար (երես) իտու գրե ջոչ ախպէր, Կնաց երկրներ ֆուաց, խարցնելով, կնաց մէյ խատ քեաղայք, տէսաւ մարդմ գեօ կույի (աղբի) կողով շլկե. աղբտէյքեալով կը տանէր:

Էն ինոր ճանչցաւ, ասաց. էյ շիւար խօտաղ, քեո հախն թնչ ի:

Ասաց. Փառք Աստծու, բօլ ի. տարին մէկ չափ ցորեն, մէկ չափ շուղ, մէկ չափ գեարի, իրեյք կտոր խալաւ ի:

— Է՛յ, ասաց, որ ես քեյ տարին խինյգ խարիբ ոսկի տամ, ձիւմ առնեմ քեյ, թվանք (հրացան) առնեմ քեյ, տրգեաս մօտ ձի եմ պաղրգյնի (վաճառական) խամար էլնես նոպատար (պահ-նորդ):

— Ո՛հ, ասաց, կըգեամ. հոման կօղովն իթալ, իթօղ էնտեղ, էլաւ կնաց, տարաւ սէրսուփմ համամլամիշ (բաղանխուս լուսնալ) արաց. սէրսուփ խալաւ խազիւց, ձիւմ առեց, խետ ուր ախպոր քշեց, կաստ արաց Ձինմաչինու երկիր կնաց:

Կնաց էն երկիր, էլաւ տիւս, տէսաւ խօտաղմ էլ զօղպա խամալիկմ (սափոր) շլկեր էր գըյքղըքեալէն կըտանէր:

Ասաց. Պարե քեյ, խօտաղ, տիւ էլ չը՞ս իգեա մօտ ձիկ խօտաղ, տիւ էլ չըս թգեա իսոր պէս քեյ խալաւ, ձի առնեմ, թվանյք տամ, գեաս իմ տաւարներաց պահպանութեն անես:

Ո՞տաղն էր ասաց. Ո՛հ, ես իսոր տիրու խէրն անիծեմ, խամալիկ տփեց գետին. ինոր խետ քշեցին կնացին, խասան մօտ պապիկ:

Դօրսաւն, առեց ուր ախպէրներ նստաւ. իրիշկաց ասաց. Ա՛յ ախպէրներ, տիւք ձի չըք ճանչնայ, ես ձեր ախպէրն եմ. առ-

էյք ձե մէյ մէկ կնիկ, Զոյ դէվու կնիկն իտու Զոյ ախպոր: Միջնեկն իտու միջնեկ ախպոր, պղտիկ դէվու կնիկն էլ առեց ուր խամար:

Էլան ինոնց պեռներ պառցին, քշեցին, կնացին. որ ինգեան ճամբախ, էրկու ախպէրներ մնացին հիտե, ասին. Տնաշէն, մենյք տը էրթանյք մեր խոր մօտ ինչ տը ասենյք: Էն էկաւ մե խօտաղ տեսաւ: Մէկէլ ախպէր ասաց. Տօ թնչ տը ասենյք, թնչ տը անենյք. էրթանյք էնատեղ մէկ չեանձ Գերձա (գիւղի անուէն) դաշդ որ ճուր չկայ, մէկ խոր ի, դաշ (առաջ) ես կըմտնեմ մէ փշուր, կըպռտամ, եաման ես կըվախենամ, դօրիս տիւ մտի, տիւ էլ սկուռն արա, էլի տիւս, դօրիս էնիկ կասի՛ ես կըմտնեմ: Ինչ որ կըմտնի ճուր կըխանի, կըխամենյք, կըպռտենյք, քեարմ կըքեաշենյք վրէն, կըթօնենյք կէրթանք:

Ասաց. Խն, ուա ախպէր, սկուռն էլ կլնի: Համան դանկիւմ դարկին կնացին, ախպր խասան, կնացին քեանձ մեր դաշդ, մէ անջուր դաշդմ էր՝ նստան: Ասաց ճոշ ախպէր. ճուր քեաշենյք մեր տաւրներ ջրենյք, էլ ճուր չկայ: Դօրիս ճոշ ախպէր ասաց. ես կըմտնեմ ճուր կըխանեմ, խմենյք: Զվան թալին ախպոր մէջք կախեցին խոր մէ փշուր, պօռաց, ասաց. Ես կըվախենամ. քաշեցին տիւս: Դիօրիս (յետոյ) պստիկ ախպէր մտաւ, ճուր քեաշեց խման, յետին դրուէն (ի վերջոյ) չվան կտրեցին շըրբի, ախպէրն տփեցին մէջ խորին. սալմ քեաշիցին վըր պէրնին, էլան կնացին:

Էտոնյք կնացին, քշեցին, շատ քիչ Աստուած գիյտի, տիսան մէյ քեօշկ սարէմ, Փալաքիյ քեօշկն ի. ճոշ ախպէրն ասաց. Արի, ախպէր, նստենյք էս տեղ, էսօր մեր խացն ուտենյք, մեր կայվէն խմենյք, նոր առաւտուն ըլնենյք ճամբախ էրթանյք:

Իտոնց կարվան թափեցին կնացին. տէսան իտեանց սե դէվն էկաւ, ասաց. Կնիկ, էդա թնչ մարդ են մեր տիւս:

—Ասաց. Ապա ես գիյտեմ, ճամխորդ են:

—Էյ, ասաց, ձէն մածէ, ձի խօրօտ ճաշմ էկած է:

Մնաց չիւմ առաւտուն՝ տէսաւ իրենյք խատ կնիկ էրկու մարդ է, ասաց դէվ ուր կնկան. Կնիկ, էսոնյք դէլ խօրօտ ուտվելու չըն իդեա, մէ խօրօտմ շախենք, նոր ուտենյք:

Թնղ էտոնյք մնան էտա տեղ, մենյք դառնանյք, էրթանյք վըր Միրզա-Մահմատին, տեսնանյք ինոր հալ (վիճակ) ինչիս ի:

Միրզա-Մահմատն էր ամիսմ մնաց խորի մէջ, ասաց. Աստուած, ապա իմ հալը ինչիս տը էլնի:

Մնաց որ ծանդը բազրգեանմ էլաւ, էկաւ թափեց էն խորի պէրան ասաց. էլ ուրիշ տեղ ճուր չկայ, նստենյք, ճուր քեաշենք, խմենք, նոր ըլնենյք էրթանյք:

Մնաց որ փարխաջ տը կախէն ճուր խմէն Միրզա-Մահմատ պօռաց, ասաց. էյ, վով էյք, ճուր ես կըքեաշեմ, մարդ մը մտնէյք, ճուր քեաշեց, հըմէն խման. ինոնց տաւրներն էլ ջրեցին, հետին փարխիին նստաւ ինե՛ ասաց. Դօրիս տիւք քեաշէյք: Քեաշեցին, դէ, դէ, դէ, ոլլա քեաշեցին տիւս, տեսան Միրզա-Մահմատ:

Բազրգեան ասաց. Տիւ վձվ հա:

Ասաց. Ես էլ չըմ գիտէ, ձի նէա խէր կայ, նէա մէր, նէա մարդ. ես ձի էսա խորի մէջն եմ տիսե:

— Էյ, ասաց, չըս ընի ձի խամար լաճ, ձի տղա չկայ:

— Ասաց. Կինեմ:

Ձեռք մէքսուի խալաւ խագիւց. չիւմ բազրգչի մարդեր մէկ մէկ ձի պառնէն, էն եօթ պեռ կըպառնէր: Էյ, ասաց բազրգեան, վաստկայ:

Էլան ինոնց բեռ բարխանէն քշեցին կնացին, խասան էն քեօշկ սարի տիւս: Տէսաւ Միրզա-Մահմատ որ ուր ախալէրներ պոված էնտեղ, էն ինոնց ճանչցաւ, ինոնք ինոր չճանչցան:

Բազրգեան ասաց. Ընցնենք էրթանյք:

Ձէ, ասաց Միրզա-Մահմատ, մենյք էլ վաղ կէրթանյք:

Էլմ էլ իրիկուն դէվն էկաւ, դուռ խալաց, կնիկ էխան տիւս, ասաց. Կնիկ, էսա ինչ մարդեր են մեր տան մէջ:

Ասաց. Ես չըմ գիտէ, ես էսա տան մէջ չիւմ իրիկուն պըռնաւոր եմ:

Ասաց. Ձէն մածե, կլաւ նէճիրմ (որս) ընդեաւ իմ ձեռ:

Մնացին չիւմ առաւտուն. դէվն էլաւ քոշեց մէջ միւթին. Միրզա-Մահմադ խասաւ յառջե, ասաց. է՛յ, թնչ կուզես:

Ասաց. Ձե տը ուտեմ, ինչ տը անեմ:

Պասան հիրար, չիւմ իրիկուն Միրզա-Մահմատ գէղէ վոլլա դէվուն տփեց գեյտին, վիզ կտրեց, կնաց տուն, ասաց. Տիւք թնչ մարդ էք:

Ասին. Ճամխորդ ենք:

Դէ, ասաց, էլէյք կնացէյք ձեր տներ, ոլա, էսա դէվու կնիկն էլ տարէյք տուն:

Մասե բազրգեան էլ կէրթէր, դօղրու կէրթէր էն քեաղայք: Կնացին խասան քեաղայք: Ասքորով էկան, առին տարան, բլբուլ կուշին գրին բաղչէն, ինչ ձէն էխան տիւս՝ թէ թուփ կանաչ խոտ կէր, էն էլ հըմէն չորցնաւ:

Դօրեմզան ինչ սիվտակ դէվու կնիկն էր՝ մտաւ ուր հօտէն, գէհր պոնեց ձեռ, դուռ շինեց, սե քեաշեց մնաց: Թնչ էն էրկուան էն՝ աղին ինոնց կըյկտեթ, կնացին քէյֆ արին: Մնաց հէվտրին:

բաղրդեան էկաւ, թափաւ էն քեաղայքի մօտ: Էնոնյք թօ մեան էն տեղ, մենյք երթանյք վէր Ֆոանդատանա քեաղքինյ:

Ինոյնք էլ ախան, էլան վեր, տէսան որ բլբուլ կուշին տարիր են. ոսմ թալին, ոսմն էկաւ կայնաւ վրբ Ռօստամու խօր քեաղքինյ: Թոան էկան քայլքի պիտր պոնեցին. Ֆոանդի թաղաւոր կանչեց ասաց. Վով իմ բլբուլ պիտե, թող գեա իմ ջուղապ տա: Հանայ կուգեա թէ չէ, էսա քեաղայք սրէ կնցուցեմ:

Ջոչ լաճն ասաց. Տօ, բարօ, ես եմ պիտե, ես կէրթամ ջուղապ կուտամ ինոր:

Էլաւ կնաց թաղաւորու մօտ, ասաց. ես եմ պիտե:

Ասաց. Տիւ Բնչիս պիտիր:

Ասաց. Ջարկի, կոտրի, առի էկայ:

Թաղաւոր սիլէմ (ապտակ) իզար վիզ քէյթրվաւ, պոնեց էթալ էնտեղ, ասաց. Հան հայ, եան ինոր տարող կըզեա՝ եան չէ էսա քեաղայք չըմէն կաւիրեմ:

Դօրիս խէր կանչեց միջնեկ լաճուն ասաց. Տղա, Բնչիս էք պիտե. առի կնա ջուղապ տուր:

Ասաց. Բարօ, ես եմ պիտե, կէրթամ ջուղապ կըտամ:

Էլաւ կնաց, թամանդէմ իթալ, կայնաւ. թաղաւորն ասաց. Խէր ընի, Բնչիս ես իկե:

— Իկիրեմ ջուղապ տամ քեյ:

Դէ ասա, ասաց թաղաւոր, բլբուլ կուշ ինչիս պիտիր:

Ասաց. ես էրկու բեա ոսկի տվի, առիցի էկա:

Թաղաւոր սիլէմ իզարկ, էն էլ էթալ էն տեղ: Հան հայ, ասաց, էրկու սհաթ մնաց որ էսա քեաղայք տը աւիրեմ, տը վառեմ, շատ ձի ջուղապ տվէք:

Մէկ տիր բաղրդեան էլաւ էկաւ, ասաց. Պառցէյք էսա քեաղքից էրթանյք:

Ասաց. Խէր էնի, բարօ, Բնչի:

Ասաց. Ոլլա, հալ խէքեաթ սկնա, Ֆրանդայ թաղաւոր իկե կասի. Եան կասէք բլբուլ կուշին վիզ ի պիտե՝ գեա իմ ջուղապ տայ, եան չիօ, էսա քեաղայք էրկու սհաթից սօրա կըկտրեմ:

Ասաց. Բարօ, մարդ կայ որ խէր կանի, խաչօխնայ կանի, ես էլ տը էրթամ խէրի խամար, պալթիյ էսա քեաղայք ասղատեմ: Խէրն ասաց. Տօ տիւ Բնչիս ինոր ջուղապ տը տաս. էն բլբուլ կուշ պիտող տը ընի, չէ չիօ կսպանի քեյ:

Ձէ, ասաց. տը էրթամ:

Էլաւ քչեց կնաց թաղաւորու մօտ, թամադէմ իթալ, կայնաւ:

Յազաւոր ասաց. Խէր ընի, Բնչ կայ, խօրօտ լաճ:

Ասաց. Իկեր եմ քեյ պատասխան տալու:

Ասաց. Դէ, ասա խեմ. Բնչիս ես պիտի բլբիւ կուշ:

Ասաց. Եմ ձիւն խէծայ, կնացի հիսնի խողից տիւս էկայ, կնացի դէվէրաց խող. կնացի Կարմիր դէվու խող. Կարմիր դէվ սպանիցի. կնացի ինոր քեօշկ սարէն պառկայ, ինոր կնիկ էկաւ մտաւ խեւտ եմ կըշտին. ես թուր քեաշեցի զրի մէջ ձի մէջ էն, ասի. Չէ, չիւմ իմ մուրազ չը կատարեմ, խողածնի մօտ չըմ պառկի. որ չըս աւաղա ահա գլսկօ Կարմիր դէվու ականջներ: Էնտուց էլա կնացի Սև դէվու խող, նստա վըր աւազ կուլաթին, աղչիկմ ձի խաց իպե, չըկերա, ասի. Թօ ձեր դէվ գեա խինյք Բնչ կանի, թօղ անի: Էն էլ սկուռն սպանեցի, կնացի քեօշկ պառկայ, էլա կնացի. առա քեյ ինոր ականջներն էլ, ականջներ իթալյառջև Էնտեղից քշեցի, կնացի, Սիվտակ դէվու խող. նստա խաց կերա, ճուր խմեցի, չիւմ իրիկուն նստա էն տեղ: Իրիկուն էլմ էլ ձի խաց պիտին, ասին. խաց կե գնա, քեանի Սիվտակ դէվ չիկեր ի, որ էկաւ, քեո ճոչ պրդուճ պղտիկ ականջ կըգնի: Ասի որ սկուն ի, ես տեղ չըմէրթայ: Իրիկուն Սիվտակ դէվ էկաւ բարդի ծառմ վէր թիվին դրած. առաւտուն էնոր խեւտ էլանյք կուռ, ինոր էլ սպանեցի, թողի կնացի քեօշկ սարէն պառկայ, թուր զրի մըջ ձի մէջ դէվու կնիկ: Առաւտուն էլա պիտի գէյ. վէրու խաղալմ ձի ռաստ իրե. լարեցի տարա ջանաւարներաց երկիր խանի տիւս: Ձի պղնիցին տարան մօ ինոնց թագաւոր. թագաւոր էլաւ ձե նամակ օրօխկեց. տիւ էկայք իմ յառջև կտրիցիք. դէվու կնիկ ռամդար էր, էկաւ ձի տարաւ. իրեյք տարի պախեց, էլ մէլ օրօխկեց մօտ ձե. էկա ձեր դանապան աղւէսն էր, լանգէյմ դարկի չակխաւ. մտա քեաղայք, էկա քեո աղջկայ քեօշկ, էն պառկեր էր, շամդաններ դրեր էր ոտքերի տակ, փոխեցի, խնձոր կծեցի, ճուր խմա, պաքիյցի սիվցաւ իմ պոկներաց տեղ. էլա էկա քեօշկ, տիւ քեո կնիկ քնիւր էք, դառցա տը Էնի տիւս. մէկէլ վիշապմ սնից կիջնէր տակ, խասա դարկի եմ խանչալով պիվունցի վըր սան. թէ չըս աւաղա, առ քեո խանչալ գսկօ եմ մօտ. խանչալն էխան իտու: Դառցայ բլբուլ կուշին առի քէլէցի. էն դէվերաց մալ մուլք, կնկտեր բարձուցի էկա, էկա խասա մօտ պապիկ: Գիւլֆաթ (ընտանիք) թօղի պապիկ մօտ, կնացի եմ ճոչ ախպեր Ռուսաստան խօտաղ էր, կու կըթալէր, առի կնացի. միջնեկ ախպէրն էլ Ձինմաչինու երկիրն էր. ճուր կըկրէր. ինոր էլ առի դառցա, էկա մէ մէկին մէկ դէվու կնիկ տւիցի: Գղտիկն էլ առի ձի. էկանյք ճամբախ իմ ախպէրներ ֆացին յիտե, խօսքեր արին մէկ, ասին մեր ախպէր սպանենյք որ չէրթա մեր սըռ թալի

տիւս, խօսպանիցին, թալին խոր, թողին կնացին: Ես էլ տիւս էլա, բազրգեանի խետ էկայ դէվու տան մէջ, ինոնջք էնտեղ պըռ-վիր էն, դէվն սպանեցի, ինոնց թողի էկան: Ես էլ խետ բազրգեանին էկա խառա ստե, որ տիւ դալալ տվիր կանչել, ասիր քեանայք կըկտրեմ, որ առաջ վովի, չըգես պատասխան տա: Ես էլ էկայ՝ ահան գեօ ես գեռ տիւ, թէ որ սուտ ասի, եմ վիզ քեռ առջև մէկ մազի, կտրի:

Էյ ասաց, խօրօտ լաճ, տիւ ես պիրե. որ սկունի ի էսա քեադայք տվի քեյ խաթըր, դէ պիրի ձի խամար Գիւլէի կսէն պիրես:

Ասաց. Ապա ես կիտեմ Գիւլէն դէօր ի որ էրթամ ինոր կսէն պիրեմ:

Ասաց. Գեօ եօթ ծովու կզդին:

Ասաց. Զի քեռսուն օր մօյլաթ (ժամանակ) տու, ես էրթամ Գիւլամբարի քսէն պիրեմ: Հէտիկմ Ֆռանդի թազաւոր իթօղ կնաց ուր երկիր:

Միրզա-Մահմատ քշեց կնաց էն քեօշկ սարէն, ինչ սիւտակ դէվու կնիկ մէջն էր. էն ռամդար էր, ռամ էթալ ասաց. կընես կերթաս, շատ քիչ Աստուած կիտի, կըխասնես ծովու պէրան, սեղանաքեարմ կայ. շուռ կըտաս գեամմ (սանձ) գեօ ինոր տակ, կառնես կը դանես ճուր, ձիւմ կըգես, կըխէծնես, էն թէ քե տանի մօ Գիւլէն: Էլալ խէծաւ ուր ձին, շատ քիչ Աստուած կիտի, կնաց ընգեսալ մէ խատ մէշէմ (անտառ) դիրմ վէրու խազալմ ուր ձեռու ռաքերաց մեջէն թռաւ տիւս. դիրմ Միրզա-Մահմատ ուր ձին իթոդ յիտե, կնաց մտաւ հէրիմ մէջ (այրի) ընգեսալ վերու ոչխրի յիտե, մտաւ հէր. էդա հէրի մէջ ընգեսալ վէրու հիտե: Խազալն էր կնաց մտաւ մէջ պաղչիւմ. մասե դէվերաց բաղչէն էր, ասաց, ջաջնամ, մանեմ ճուրմ խմեմ նոր պոնեմ: կզվաւ որ ճուր տըխմէր, խազալը փախաւ, մտաւ քեօշկի մէջ. էն էլ էլաւ մտաւ քեօշկի մէջ, տէսաւ որ քեռսուն դէվ նստած դիւան կանեն:

—Ասաց. Բարե ձե, դէվեր:

—Աստծու պարին՝ Բնչ կուգես:

Հայ հայ, հան եմ խազալ տէք, հան ձե կը սպանեմ, շուտ արէք:

Տիւ մասի որ խազալը դէվերաց քեորն էր, հա կերթէր, մարդեր կըխապէր, կըպիրէր դէվեր կուտէն:

—Հա, հա իմ խազալը. ես ձե հըմեն կըքեաշեմ սուր:

Դէվեր իրիշկացին մէկ զմէկու յիրես, ասին. սկնէմ ժամա-

նաև մարդ չըր իզեա ստեղ սկնա ասի. կայ չկայ էսա զօռպա մարդ ի. ձէն մխանէյք, խինք ինչիս կըլնի սօն (վերջ):

—Ասին. Ջանըմ, մենք խաղալ չընք տիսն:

—Ձէ չըմ գէյտե, աը պիբէյք:

Դօրուս դէվեր էլան կնացին, աղչիկն առին էկան. ասին. էսա մեր քեորն ի, էն խաղալ կըլնի սէյրի (դիւթուած) կէրթա դաշտ, կան կըզեա:

Ասաց. Ձէ, էն խաղալ կուզեմ, չէ չիօ ձե կը քեաշեմ սուր: Նաչար վերէյնտեր կըկտրի, կասեն. Աղջի, մէ ինոր առջև էլի սէրի, որ էնի խաւատայ:

Աղջիկն ի էլմ էլ կէլնի վերու խաղալ, նոր էնի կաւատայ էյ կասի, դէվեր, ես էլ կէլնեմ ձե ախպէր, կմնամ ստա:

—Դէ լաւ, մենք էլ սկուն պանմ կուզենք, դէ տիւ կաց տուն, մենք էրթանք նէճիւր (որս): Ալա էսա էրկու կաշէ տկեր տար ոտմ ճուր պե, որ մենք զեանք խմենք:

Դէվեր էլան, կնացին նէճիւր, Միրզա-Մահմատ էլաւ տկեր առեց, տէսաւ Բնչ. հիւրար կանմ տայ. մնաց դա. իրեկուան դէվ ախպէրներ էկան ասին ճուր պերթը ես. կասի չէ, ինչի. աօ, ասաց, վոզ ձե խամար դայիմ ճուր տը կրի որ խմէյք. սկուն ամանմ պերէյք որ մէկ դիւր էրթամ եօթ տիկ ճուր առնեմ զեամ:

Ջոչ դէվն էր ասաց. Տօ վաղ (հեռու) կացէք, էսա որ մեր տկերաց անուն կըզնի, կասի պատիկ են, ապա մեր գլխիս ինչ տըխանի. Դէ որ սկուն ի՛ վաղ կնա ցախէ, պե կեր իփենյք, Միրզա-Մահմատն էր էլաւ կնաց, չվան իթալ մէշի (անտառի) պիւլոր, կապեց, էկաւ տուն: Ասաց. էկէյք էրթանք ցախեր տվէք իմ քեամակ, զեանք: Դօրիս ախպէրներ քեառսուն էլ էլան կնացին, տէսան որ չվան թալե, կապե, կասի՝ տվէք իմ քեամակ. աօ, կասեն, Ասուած քեո խիմ չը քեակի, մենք էսա քեօքյօզ (արմատով) ծառեր ինչիս տը տանք քեո քեամակ. Թող, պապօ, Թող, մենք կըշալկենք, կէրթանք:

Դէվերն ին, էլան մէյ մէկ էրկու գէյրան շըլկիցին, էլան կնացին տուն. մէկ մէկու ասին. էսա չէլաւ. ապա մեր տուն իսոր ձեռնով տը քեակենք: Էլէյք փախնենք:

Դէվեր մէ տիւր էլան փախան:

էսա Միրզա-Մահմատ մէնակ մնաց մէջ էսա տան:

Տէրմ չկայ, ասաց. աօ, Ասուած իմ տուն չաւիրի, ես մէնակ մնացի ստեղ Բնչ. ես եկա, որ տը էրթէ Դիւլէի կսէն պիբէ: Էլաւ էն տուն տեղ էթող, կնաց. շատ կնաց, քիչ կնաց Ասուած կիտի, հէրից էլաւ կնաց գեղմ խասաւ. տէր Ասուած ես դեոր էրթամ. վոլա ասաց. ես տը էրթամ էնա կտրտած, կոդրած տան վրէն: Կնաց

տիւտ իպաց, իբիշկաց, որ չլուտ (մերկ) պառաւմ նստեմ թօրվան շուրթը. էյ ասաց. պառաւ, մաաֆը (հիւր) չըս շմխե:

Ասաց. Մեռնեմ քե, նէա կայ որ ուտեմ, նէա կայ որ խմեմ, գեճը քեյ շախեմ:

Ասաց. Առ քեյ կուցմ ոսկի, տար, կնա մէջ քեաղօթիյն, տեղ ջուլ (տեղաշար) կերակուր առ, արե. ուտենյք, խմենյք, խենյք Աստուած ինչիս կանի:

Պառաւն էր կնաց քեաղայք, տեղ ջուլ, կեր, կերակուր առեց էկաւ, կէրան, խման, պառկան քյնան:

Դիշեր ծարաւացաւ, ասաց. Մամիկ, պուտմ ճուր տուր խմեմ: Պառաւ էլաւ, շուց, իտու Միրզա-Մահմատին, խմաւ:

Ասաց. Մամիկ, էսա ճուր սկուռն ինչ շօր էր. թնչի:

Պառաւն ասաց. Քեյ մեռնեմ, քեյգնէ ինչ պախեմ Աստծուց, ոլլա շեռ էր տվի խմար: Մեր գեղի ախպրի մէջ վիշապմ կայ, ամեն ուրբաթ որ կըլնի տիւտ, մէյ խատ աղջիկմ տը թալինք ուտի որ ջուր դայ՝ պիբենք չիւմ էն մէկէլ ուրբաթ օր: Դօրով ի (նէրթով) էսօր դօրն իկե թագաւուրու աղչկան: Նազով կէրթայ, ճուր չուենք:

—Ասաց. Պառաւ, ինչ կեախ աղչիկ կը տանեն՝ ձի խապար տառ:

Ասաց. Խա, էն կեախ ինչ թագաւուրու աղչիկ տանեն, կոոց գմրոց կինի քեաղայք:

Ինչ աղչիկ տարան, կոոց գմրոց ընկաւ քեաղայք: Միրզա-Մահմատն էր, էլաւ կնաց. տէսաւ որ թագաւուրու աղչկայ ձեռ ոտ կապիցին էրկթէ ցից, թողին կնացին:

Միրզա-Մահմատ խարցուց. Աղչի, քեյ թնչի են կապած ըստեղ:

Աղչիկ ասաց. Մա տիւ քեճո ես, չըստիսնայ որ մեր քեաղայք ճուր չկայ. վիշապ ձի տը ուտի, որ ճուր ըլնի, քեաղայք ծարաւ ի, ծարաւ չը մեռնին. մա տիւ մեր քեաղքէն չեմ:

Աղչկայ ոտքեր, ձեռքեր կապից արձկեց, ասաց. Աղչի, ես էսա շարաթմ ի որ չեմ քյնե. իմ գլխի կըգնեմ քեռ գեոգ կըքյնեմ, ինչ կեախ վիշապ կուգեա, տիւտ կէլնի, տիւ ձի խան վեր, ես ինոր տըսպանեմ: Միրզա-Մահմատ քյնաւ, չքյնաւ, վիշապ էլաւ տիւտ, հըմա աղչկայ ոտքեր ձեռներ թուլցաւ, հախաւ ձէն չըկարցաւ խանէր: Սկուռ էկաւ մեէն էլաց, որ պուտմ արտաւնք կաթաւ. Միրզա-Մահմատի յիբիսի վրէն, ախխաւ թնչ, քիչ էր մնացե որ վիշապ ինոր հըմա տը ուտէր:

էլաւ, վեր թռաւ, քեաղեց թուր, վիշապին պրտեց, կտրտեց, ինոր արնի ջուր էլաւ կնաց: Համա քեաղայք քեաղքով դիպաւ, ճուր կրեց:

Աղչիկ խասաւ ձեռ թաթխեց արնի մէջ, տըփեց Միրզա-Մահմատի քեամկին, փախաւ կնաց տուն:

Յէր որ տեսաւ ուր աղչիկ սաղ սալամաթ տուն էկաւ, ասաց. Հայ կիյտի օռօսպի (անառակ). տիւ քեաղաքմ տաւիրես ինչ ի քեյ խամար:

Աղչիկ ասաց. Պապօ, դալալ տու կանչել որ արնա ջուր չըկրեն, չիւմ վիշպի արուն ցամքիյ: Ոլա սպաննցին:

Լաճն էր էլաւ չինարի ծառմ կէր էտա ախպրի վրէն, խաւքիւ պոնմ էլ վէր էն ծառին, ասաց. Տը էշինմ էսա վիշապի կտորներ լցեմ ինե:

Վիշպի կտորներ իլից ինե, պառկաւ էնտեղ, քնեց թանայ, արնաթ: Տիւ մասե որ էտա ծառի վերվու խաւքն էլ ուր ճետերաց կուրպան կընէր որ կուգէյր վիշապ կուտէր. էլեր էր արեյգեական դէմ պոններ էր, մութն էր արե վէր աշխրին, որ վիշապ ուր բոն չըտիսնէր, գէյր ուր ճիտերն էլ ուտէր:

Ինչ տէսաւ սեսայեմ գեօ ուր պոնի տակ, մէ տիր լցաւ, իրե որ զանէր վերուցէր:

Ճետեր էլան առջև ասին. Աստծու սիրուն ընի, մանե, էն մեր դիւշման ի սպանե: Ինչ աշքեր իպաց տէսաւ սե կօնմ գեօ փռած գեյտին, ուր աշքեր խփեց:

Պաւքն ասաց. Պողածին, մը վախենայ. Խնչի քեռ մուրազդ ասա, քեռ ասելին ասա, ես կըկատարեմ:

Ասաց. Պան չեմ ուզի քեյգնից, մինակ թէ ձի տանես իմ խօր երկիր:

Դէ, ասաց. եօթ խատ դմակ, եօթ կիդր գիյնի առ արի, քեյ տանեմ քեռ խօր երկիր: Մէ խատ էլ չախմախ առ խըքեյ. ինչ կեախ որ իմ փառ (փետուր) տաս կրակ՝ ես քեյ կըխասնեմ:

Դօրուս Միրզա-Մահմատ նստաւ վըր խաւքու թեվին. իրե խասաւ Միրզա-Մահմատի խօր աշխար էլաւ տիւս, ասաց. Դէ կնա: Չէ, ասաց. Տիւ կնա՝ նոր ես կէրթամ: Պաւք գիյտէր որ էն յետին դրվայ միս հիսնի միս էր, թողեր էր ուր լեզւի տակ չէր կիրե:

Ինչ Միրզա-Մահմատ էլաւ կնաց, թօփալ կը քէլէր, խաւքն ասաց. Արե իմ լեզուի տկէն խան քեռ ճուռ (աղդր) դի տեղ, իմ փառ թաթխի, ճուր քսի վրէն, կը ժրի:

Տօրիս էլաւ արաց ինոր ասածի պէս՝ ժրաւ: էլաւ կնաց ծովու պէրան, կրակ արաց՝ խաւքիւ փառ խուռ կրակ, խաւք Փը՛ն էկաւ նստաւ վրէն, կնաց եօթ ծովու կղզին էլաւ տիւս. կնաց Ֆուանկի տիւս էպաց մտաւ ներս, տիւսալ Գիւլսուսի Գիւհար գեօ նստե դա:

Բարե, ասաց:

Ո՛ր Աստծու բարին, խողածին, տիւ ինչիս էկար ըստեղ: Խաւքն ուր թնվով, օձն ուր պորտով ըստեղ չէր կանա գեա, տիւ ինչիս էկար:

— Ասաց. Ո՛րա հալ հէքեաթ, ես գեամիչի ի (նաւազար) քեամին իզար ձի իպե ըստեղ, իխան տիւս:

Աղջիկն ասաց. Դէ նստի, կե խմի, էլ տիւս էրթալ չկայ քեյ:

Օրմ էրկու, իրեյք, կէրան, խման, մնացին դն. օրմ ասաց. Գիւլսումի Դիւհար, տիւ ինչիս էկար էսա Խօթ ծովու կղզին:

Ասաց. Քեո պէտքն ինչ ի, քեո խաց կե, քեո ջուր խմի, կաց չիւմ մեռնես:

Դէ դէ ասա, ինչիս տիւ ընցայք էկայք Խօթ ծովու կղզին: Դօր տեսաւ որ, սնդկի մէջ մէկմ գրեր են. էրկու շան լակոտ էլ կապեր էն մօտ, փշրանքներ, քեասէյք որ լվէն, կըպիրէն կը թափէն ինոնց առջև: Մնդկէն ծեռմ կէլնէր կուտէր:

Ասաց. Գիւլսումբար, էսա ինչ պան ի, ձի պատմի խեմ:

Չէ, կասի, որ իմ կսէն քեյ անեմ, քեո վիզ տը դանեմ:

Էլաւ թուր պատից իխան տիւս, իտի ուր կուշտ. ասաց.

Ահա խեա որ ասեցի քեո վիզ տը կտրեմ, քեո մեղք քեո վիզ:

— Խա, ասա:

— Ասաց. Չարայ չկայ խէտ որ ասի՝ քեո վիզ տը կտրեմ:

— Խա, խա:

— Ասաց. Տօ տիւ դիտես էնա կնիկ զով ի:

— Չէ, ասաց:

Էնիկ իմ կնիկն ի. ես էլ Գիւլստան թաղաւորի ախպէրն եմ:

Ասաց. Ես ինչ կանգար որ կնիկ պիրիցի ձի, հըմէն եար (սիրեկան) պոնեցին. ես էլ ասեցի. աօ ես սկուռն աղջիկմ տը պիրեմ անեմ ձի կնիկ, որ հիսնի կաթ ծծած չըլնի: Ես էլ էսա աղջիկ մեղրով, կաթնով կիրցուցի, արի ձի կնիկ: Դօրսման ձի էլ իրեյք խատ ձի կէր. իմ ձիեր օր վըր աւուր կը ժարանէն. ես էլ տարին մէկ սէյիս (ձիապան) կըպոնէ, տարին մէյ խատ կըսպանէ: Դորուս մէկ օր էլաւ Գիւլխան չաչալմ պոնեցի, արի խօղաղ. տիւ մասե, ինոր մօտ քյնու ուլնիկ կէր, գիշեր կըթալէր իմ ականջներ, կըխէծնէր ձին, կէրթէր մօտ դէվեր, ուր պան կըտիսնէր կըթօղնէր կըգէյր, քյնու ուլնիկներ կըխանէր, իմ վիզ կայիմմ կը գյրկէր կատէր. Ախ, մեռնեմ քեյ, ես քեյ պէս մարդ դժօր տը գնանեմ:

— Սկուռն ք Գիւլամպար:

— Խա, ձէն իտու ներսանց:

— Տօ խայ, էլ չըմ ասի. քեյ չըմ սպանի:

ՁԷ, ասաց. ասե՛, Թայլա ձի սպանի:

Ասաց. Տօ մարդ, արի մանե, մըլնե, քեյ տը սպանեմ:

ՁԷ, ասա Թայլա ձի սպանի:

Ասաց. Օրմ էլեր էր քյնու ունիկմ Թալեր էր իմ տկանջ, մէկ էլ չաչու տկանջ. կնացեր էր չիւմ առաւտուն. մեր ձեանք կանեցուցիւր էր ցրտու յառջե, առաւտուն խիծեր էր, իկեր էր: Ասի չաչիկ, քեյ կսպանեմ. էսա իմ ձեանք ինչի կըժարանան:

Ասաց. Ախ, ձի մսպանե չիւմ վաղն էլ ես քեյ կասեմ:

Մնաց մէկէլ օր չաչիկ չէր քյնե, ինչ իմ կնիկ քյնու ունիք պիւրեր էր Թալեր էր ինոր տկանջ, էն համան շոտմ խաներ էր տիւս: Իմ կնիկ խեծեր էր, կնացեր էր: Էն էլաւ էկաւ մօտ ձի, ասաց. Աղա, աղա, իլի վեր, քեո կնիկ կնաց: Կնացի ձիմ ես խէժայ, մէկ չաչիկ, քչիցինք, կնացիյնք, ձիեր սովրիւրէն, սողրու կնացին էն հէրի տիւս կայան: Տէսա գեօ դէվեր հըմէն պառկած էն Թալե վըր ինոր, էն Թալե վէր ինոր, չիւմ իկե դոան հետե ինկե: Իմ կնիկից էլ էրկու լաճ էլած, մէկ Թալե էն ծիծ, մէկ էն ծիծ, Թայնայ պառկած քյնած: Հէտի դօրսւան ես մտա ներս, հըմէն սրպեցի, էրկու լաճու վիզ կտրեցի, Թալի խուրջու մէջ, առի պիւրի կախեցի սնից, էկայ պառկայ: Առաւտուն ալխա էմէլ իմ վիզ գեօ դրկե կըպաքիյ կասի. Ախ Գիւլ-Սուսամբար, էլ մըջ աշխրին քեյ պէս իրիկ ծրտեղ կնդնեմ. գեօ կուլա, կուլա որ ինչ ասես, սօ ընչի կլաս. ասաց. Ախ, ձի քեառսուն ախպէր կէր, էրկու էլ ախպօր լաճ սպանած. սօ քեյ ծրտեղէն ախպէր, տիւ նախըրճու աղչիկ էր, քեյ նէա խէր կէր, նէա մէր, ես ոսկով կշռեցի տնի:

— Ասաց. Ձէ: Ես էլ իմ սըռս տիւս չԹալի. առի իմ կնիկ, խէժա ծովու ձին, փախա էկա. ստեղ: Իմ կնիկ դրի մէջ սնտկին, էրկու շան լաղոտ դրի ինոր առջե, մնաց էն տեղ չիւմ Գրիյստոս գեա դատաստան: Ահա էսա ի Գիւլէի կսէն. դէ արի քեոյ վիզ կտրեմ:

Ասաց. Աղէկ, կայնի մէկ էրթամ ծովի հափ աղօթմ անեմ, նոր իմ վիզ կտրի:

Էլաւ կնաց ծովի հափ, մազ իտու կըակ, խաւք Ֆըռ, Թաւ, էկաւ էնտեղ, նստաւ վըր քեամկին, Թաւ. ասաց. Էյ Գիւլիսամբար, ես կնացի, մնացիւր պարի: Գիւլում էլաւ տիւս, Թուրմ իթալ չըպոնեց, մէկէլ իթալ՝ չըպոնեց. մէկ դիւր էլ Գիւլամբարին դիպաւ, էլաւ էրկու կտոր մնաց: Էկաւ խասաւ ծովի էսա. տեխաց պէրան, խաւք Թաւ, լաճ էլաւ կնաց. մէկ օր մնաց որ տը խասնէր:

Մենյք դառնանյք վէր Զոնգայ Թազաւորին:

Քեանսունն օր ընցաւ. ֆռանկներ ակխան էլան, կնացին, էլմէլ քեաղքիյ պիււոր բոնեցին, ասին. Դէ եան Գիւլէի կսէն, եան քեաղայք կըկտրենք:

Միրզա-Մահմատ կնաց, կայնաւ թագաւորու յառջև. ասաց. էկայ. թագաւոր ապրած կենաս:

—Աղէկ, դէ պատմի խեմ, ինչիս կնացիր, ինչիս խասար. ինչիս պիրիր, ասա:

Միրզա-Մահմատ ձեռ խտի սրտին նստաւ, մէյ մէկ պատմեց.

«Էլա կնացի: Շատ կնացի թէ քիչ, խասա մէյ խատ մէշիմ մէջ. վերիմ ձի ոստտ էկաւ, լարիցի, տարա մտուցի հէրիմ մէջ. կնացի տիսա քեանսունն դէվ կէն էնտեղ. էն վերին էլ ինոնց քեորն էր: Քիչմ մնացի էնտեղ, թողի էնտեղից կնացի գեղմ: Պառվում տուն էլա մէյվան (հիւր): էն քեաղքի մէջ ջուր չկը խմին. կնացի դեօր թագաւորի աղչկայ խաթրին, զարկի վիշապ սպանիցի, աղջիկն ազատի. վիշապու կտորներ լցի ծառի վրէն խաւքի պեոնի մէջ՝ հտեր կէրան: Ինոնց մէր իջաւ տակ, որ ձի պիտի անէր կտոր կտոր: Շետեր էլան առջև, ասին. Ման, էնիկ մեր դիւշման սպանեց: Խաւքն ասաց. Ինչ կուզես, ասի. Ձիկ տար մեր երկիր. խտի վըր ուր թեմին, իպե մեր աշխարհ էխան տիւս. փառմ իզի եմ ջօպ, ասաց. Ինչ կեախ որ քեյ լազըմ կէլինի, տոն կրակ ես քեյ կըխասնեմ: Ես կնացի եօթ ծովու պէրան, նստայ, փառն էր տվի կրակ, խաւք ֆըռալէն իջաւ, նստայ վրէն՝ թռաւ, ձի տարաւ եօթ ծովու կղզին խտի կնացի մօտ Գիւլամբար, նստաւ՝ ուր քսէն ձի արաց, պրծաւ, ասաց. դէ էլի, քեո վիզ տը կտրեմ—Ասի. Աղէկ, ձի իզին (հրաման) տու, չիւմ էրթաւ տիւս աղօթք անեմ, կեամ, նոր սպանի: Էլա կնացի ծովի հափ, փառ տվի կրակ, խաւք թռաւ էկաւ. նստայ՝ վէր ուր թեմին. ասի. մնացիր պարի, ես կնացի: Էլա Գիւլամբար թուր իթալ իմ յիտե, չըպոնեց. մէկէլ իթալ՝ չպոնեց, մունջ տեղն ու տեղ պատուաւ: Ես էլ թողի էկա, էլայ տիւս:

Ասաց թագաւոր. Դօրիս խալալ սրտով բլբուլ կուշին տվեցի քեյ:

Ինչ ասաց թէ չէ, բլբուլ կուշ կանչեց. էն ծառ ծաղկըներ որ չորցիր էն մէկ տրուց կանաչըցան, հըմէն ծառ ծաղիկ մէկ գեոն առեց: Էրունք-թոչունք ուրբխցան: Դեօր էնիկ ֆռանգի թագաւոր էլաւ կնաց ուր երկիր:

Մենյք դառնանք վըր Միրզա-Մահմատին:

Միրզա-Մահմատի խէր նստեր էր էնտեղ, հըմէն բան լսէր էր. իպե նորէն ուր լաճն արաց ուր լաճ, առեց կնաց տուն:

էն էրկու աղպէրներ տիսան որ ինոնց պատի ախպէրն է-

կաւ, ինոնց հալ (վիճակ) եաման տը էլնի. Թողին փախան: Էն օր ինչ Միրզա-Մահմատ տը պսակվէր, ասաց. Տօ հմէր են իմ ախպէրներ:

—Ասաց Թազաւոր. Փախան:

Ձէ, ասաց, չիւմ իմ ախպէրներ չըգեան, ես չեմ պսակվի:
 Էլաւ խէծաւ ձին, շատ կնաց, քիչ կնաց, խասաւ Կանդա-
 հարա քեաղաք, ուր ախպէրներ կնտաւ, առեց իպեւ. Նոր քեառ-
 սուն օր, քեառսուն գիյշեր խարսնիս արաց. Էրկու գէվու կըյտերն
 էլ առեց, խասաւ ուր մուրազին,

Պատմեց 1910 Թուին օգոստոսի 18-ին Հայոց Զորի Գերծ
 գիւղի բնակիչ Մանուկ Սահակեան անգրագէտ գիւղացին:

Խ Է Ք

Վախտով ժամանակով կէլնէր մէկ Թազաւորմ: Էտա Թազա-
 ւոր ունէր իրեյք խատ լաւ:

Աֆանդըմ, Էտա Թազաւորու մեռնելու վախտն էր, կանչեց
 իրա իրեյք լաւ ասաց. Ես կըմեռնեմ, այ որդիք, ձի իրեյք աղջիկ
 կայ. խաւք կուգեա՝ տվէք, գէյլ կուգեա՝ տվէք, առջ կուգեա՝ տը-
 վէք, ձէն մի ածէք, տվէք Թօ էրթան:

Մնաց մէ տարիմ էրկու, Թազաւոր մեռաւ. ժամանակմ վրէն
 ընցաւ. տեսան առջ էկաւ, կնաց դօղրու վըր խոզկընի աթոռին
 նստաւ: Զօջ լաւ ասաց. Տօ, եապանի առջ, էդ Բնչ էր, որ էկար,
 վըր փեսա աթոռին նստար:

Ասաց. Ոլլա, ես իկեր եմ ձեր քեոր տը առնեմ ձիկ կնիկ:

Զօջ ախպէր ասաց. Տօ, ես եմ քեոր կըլնեմ տամ առջմն,
 աշխար մարդ կտրմն:

Միջնեկ լաճն էլ սկոն ասաց:

Մնաց պստիկ լաճ. պստիկ լաճ ասաց. Ես իմ խօր ոսեաթ
 (կտակ) չեմ կտորի. ես իմ քեոր կտամ առջուն:

Պստիկ ախպէրն էլ էլաւ կանչեց էրկու մօլլա իպեւ, ուր քեոր
 պսակեց վըր առջուն: Էրկու շարաթ ֆաջ, առջն առեց ուր կնիկ՝
 կնաց ախպէրներաց կաց պարն արաց, կնաց ուր տուն:

Մէկ ժամանակմ ընցաւ, տեսան մէ գէյլմ պոթպոթալէն է-
 կաւ նստաւ վըր խոզկնի իսքամլուն: Էլմ էլ Զօջ ախպէր խարցուց
 ասաց. Էյ եապանի (վայրենի) գէյլ, Բնչ ես նստեմ էդա տեղ:

Ասաց. Իկեր եմ ձեր քեոր տանեմ ձիկ կնիկ:

Դէ, ասաց. Զախվի, տիւ սարի եարանի գէյլ, ես իմ քեոր
 չըմ իտա քեյ:

Կանչեցին միջինն Կիսկեր. էն էլ ասաց. Ա՛յ գէյլ, ես քեյ քեր չըմ իտա. Չախվի կնա:

Կանչեցին պատիկ Կիսկեր պերին. է՛, ասաց, գէյլ. Բնչի ես իկե:

Ասաց. Իկերեմ ձեր քեր կուզեմ տը տայք ձիկ:

Պատիկ Կիսկեր ասաց. Վըր իմ աչիչ. խաղար պարով, ես եմ խօր ոսիաթ չըմ կոտրե. արլի, իմ քեր խալալ սրտով կըտամ քեյ: Էլաւ կանչեց Էրկու մօլլա, Էրկու խօշա, ուր քեր պսակեց վըր գէյլուն:

Գէյլն էր ժամանակմ մնաց էն տեղ. յետու կաց պարե արաց հըմէնին. առեց ուր կնիկ, իթոդ կնաց:

Աֆանդըմ, ժամանակմ էլ մնաց, տէսան մէյ խաւքմ, ֆռաւէն էկաւ նստաւ վըր խողկնի խքեամլուն: Ջոջ լաճ խաւքին խարցուց, ասաց. Է՛յ խաւք, Բնչի ես իկե:

Ոլլա, ասաց. Իկերեմ մօա ձե, ձեր քեր տանեմ ձիկ կնիկ:

Ջոջ Կիսկեր ասաց. Տօ խաւք, տիւ Էրկինք կթոնես, աստղերու խեա կը խաղաս, ես իմ քեր Բնչի տամ քե, դեժը տը տանես կորացուցես. չէ, ես ըստրուս էլ ըստկնայ պան չեմ անե: Միջինն լաճ էկաւ, էն էլ սկոն ասաց:

Պատիկ լաճ էկաւ, խարցուց խաւքին. Տիւ Բնչ կուզես:

Ասաց. Իկերեմ քեռ քերն առնեմ ձիկ կնիկ:

Տղէն ասաց. Վըր իմ աչիչ, ես իմ խօր ոսիաթ չըմ մոռնայ. քեր կուրպան արերեմ քեյ. առ տար. քեյ ըումըարայք:

Էլաւ էն էլ պսակեց վըր խաւքին. խաւքն էր շարաթմ մնաց էն տեղ չը մնաց, Էլաւ առեց ուր կնիկ, կաց պարե արաց ինոնց՝ կնաց, թուա, թուա տարաւ ուր տեղ:

Իրեյք աղջիկներն էլ տվին, առին կնացին:

Մենյք դառնանք վըր իրեյք լաճերաց:

Լաճեր էլան օրմ ասին մէկզմէկու. Էկէյք մենյք էլ պսակվենք: Էլան նստան փէնջարէն, խնձոր դարկին. Չոջ լաճ իզար, ուր խնձոր առեց Օադրազամի աղչկան. միջինն Կիսկեր ուր խնձոր իզար՝ դիպաւ վաղիրի աղչկան. պատիկ Կիսկեր քեանի տիւ որ խնձոր իզարկ, ուր խնձոր կնաց դաշտիմ մէջ, մէ քյաա քեարի քեամիմ վրէն ընգեաւ:

Տօրսվան էլաւ կնաց էն քեարէ քեամի վրէն իրիչկաց. տիւսա մէ կօամ (գանդ) էլ հաւել բանմ չկէր. էտա կօտ առեց էկաւ: Ասաց. Աստուած, էտա կօտն էր որ տիւ ձիկ կամաթ արիւր. կօտն առեց իտի ուրենց տան պատուխան. մի ժուս մ (ժամանակ) մնաց:

Խոր Չոջ Կիսկերներ էլան խարսնիս արին. քէֆով ուրախութենով. պատիկ Կիսկեր առեց ուր կօտ մտաւ ուր հօտէն:

Հըմէն օր՝ էն էրկու ախպերներ կըլնէն մէյտան (հրապարակ), ինոնց կնկտեր կը նստեցնին փէնջարէն կը զանէն, կը խաղէն ինոնց թամաշայ կէնէն: Հըմէն օր ախպերներ կասեն պատիկ ախպօր.— Պողբը վըր քեռ կօտին, հա կնա փակվի հօդէն վըր քեռ կօտին, տեսնանք ինչիս տը ըլնի. մեր կնկտեր նստին փէնջարէյք թամաշա անեն. տեսնանք տիւ ինչ տը խասկնաս:

Օրմ լաճ սկոմ էլաւ, սկոմ էլաւ, որ էլ չը խամբերեց, ասաց. Տօ, ոլլա, ես ձեր կըյտեր կը տամ իմ կնգայ էղմէնդ:

Ինչիս կնգայ էղմէնդ (եղմէնդ):

— Պա, ասաց. իմ կնիկ, ինչ հվարին (երեկոյ) ուր կօտ կը պատուի, կըլնի տիւս, որ տիւք էն ժամանակ ինոր տիսնէյք, ձեր խելք գլխուց կէրթա (կերթայ) խուրն խրեղէն մէ աղչիկի:

Ինոնք էլ ասին, որ սկոն ի, հէվարին որ ճրագներ կը կըպնեն, էն ուր կոտից տիւս կէլնի. տիւ խասի կօտ թալ (ձգէ) կըրակ, կօտ կիրիցի, էլ էն տեղ չգտնի որ մտնի, կըմնա տիւս. մենյք էլ կըտիսնանյք, խալին էլ:

Պատիկ ախպերն էր, էլաւ կնաց տուն, ինոնց ասածին պէս էլ արեց. Հէվարին ճրագներ որ վառեցին, կնիկն էր պատխանից— ուր կօտից— տիւս որ էկաւ, աը տան մէջ պան անէր, էլմ մտնէր կօտ. համա տղէն խասաւ, կօտ թալեց կրակ, վառեց. Աղչիկ՝ դէս դէն արեց, էլ չըկարաց տեղմ մտնել, մնաց տիւս:

Դիրմ Պէք խէծաւ, ուր եօթոսնաձին, էկաւ էս կնիկ առեց, փախաւ: Էն կնիկ Պէքի հախուն (երկիւղից) փախեր էր, մտեր էր կօտ. ինչ կօտ վառվաւ, էլ տեղ չէլաւ մտնէր. դիրմ, Պէք ասեց փախաւ:

Լաճն էր էլաւ, ընգեաւ յիտե, շատ քիչ Աստուած կիտի, կնաց, կնաց, ինգեաւ մէ էրկիրմ. ռաստ էկաւ մէ քեռչկ սարիմ տէսաւ. կնաց նստաւ վըր աւազ-կուլաթին (աղբիւրի ական). էնդեիսն խանըմմ ուր փէնջարից իրիշկաց, տէսաւ, որ մարդմ գեօ նստեռ վըր աւազնին: Էլաւ ուր խալանդ (աղախին) կանչեց, ասաց. Կնա տես, խարցու, խեմ մայան (անպատեհառ) անթի ի, որ իկն նստեռ էնտեղ. առ խաց, տար թօ ուտի, էլնի էրթա, որ մկա առջն էկաւ ինոր պրտուն պրտուն կանի:

Պալանդ էկաւ ասաց. Ախպէր, իլի խաց կե, կնա, մկա որ առջ էկաւ, էլ քեռ խոգիյն չի փոթնե ինոր ձեռնէն:

Լաճ ասաց. Ըտսկնա չընէր, որ արիւր՝ վոլլա ես չըմ էրթա ըստեղէն, թօ ձեր առջ գեա խեմ թնչ տը անի ձիկ:

Տղէն նստաւ դա, չըր էրթա:

Պալանդ էկաւ ասաց. Պանուս, վոլլա, չէրթա, կասի թօ ձեր առջ գեա, ինչ կանի ձի թող անի:

Աղչիկ էլաւ ինքը էկաւ, ասաց. Մէ տեսնամ իմ աղպէրներին չէ. էկաւ տեսաւ որ դորթմանց ուր պատիկ աղպէրն էր, գետ վրը յաղպրին նստած: Առեց տարաւ ուր տուն. փաթութեց խտր, տնկեց դռան յետեւ: Իրիկուն առջին էկաւ, պոթպոթալէն մտաւ տուն, ասաց. Տօ կնիկ, էսա տնից մարդ-մարդախոտ կուզեայ:

Կնիկ ասաց. Ա՛յ տնաշէն, սարէն տիւ կուզեաս, ձորէն տիւ կուզեաս, մարդ-մարդախոտ քեյդնէ կուզեա:

Ձէ, ասաց մարդու խոտ կուզեայ ըստուց:

Է՛յ, ասաց, պալքի իմ ախպէրներաց մէկն ի իկեմօ ձիկ, որ տեսնաս ինչ տի տնես:

Ասաց. Որ ջոջ ախպէրդ ըլնի, ինոր ջոջ պրտուն ուր ականջ կը թողնեմ, թէ որ միջնեկ աղպէրդ ըլնի, էլմ էլ սկոն կանեմ. ալա որ պատիկն ի, վրը իմ աղիդ աչքին, պարոզ, խաղար պարոզ թօ դեա, կընդունեմ:

Քա, ասաց կնիկ, ոլլա իմ պատիկ աղպէրն ի:

Դէ, ասաց, դէ արի խանի տիւս:

Էլաւ աղպէր խտրից խանեց տիւս, ուրախցան մէկմէկու վրէն, փաթթըզան ասին, խօսին, նստան սեղան: Քաց ուտելուց, ուրենց քէֆ անելուց սորա արջ խարցուց թէ ախպէր, որտեղ տի էրթաս:

Տղէն ասաց. Ոլլա, հալ-կսէն էսըսկնա ի. Քէք էկաւ առեց իմ կնիկ փախաւ. ես էլ էկեր եմ տի էրթամ յետեւ, իմ կնիկ առնեմ:

Քնոր ու արջ ասին. Այ ախպէր, մերթաք, քե գետործ չկայ խէտ ձէքին, էլ դու չըս կանայ ինոր մօտէն կնիկ առնե:

Ձէ, կաստ տղէն: Իլեր չիլեր տերթամ իմ կնիկ առնեմ գեամ:

Առջին էլ մազմ կը քեաշի ինորից. կուտայ տղին կասի, որ կերթաս, առ էսա մազ քիւ խետ, ինչ վախտ որ նեղութիւն մէջ ինիս, մազ տուր կրակ՝ ես շոտմ քե կը խաանեմ:

Պատիկ ախպէր առաւ մազ իդի ինոր շանթի (տոպրակ) մէջ ու կնաց: Շատ կնաց, քիչ կնաց Աստուած գիտի, խասաւ գէյլու քէօք սարէն: Կնաց բաղչէն, վեր յաղպրին նստաւ, ինչ գէյլու կնկան աչք դատուց (հեռուանց) ինկեաւ տղէն, կանչեց ուր խալայեղ ասաց. զնա տես էն ինչ մարդ ի. էկեր նստեր վեր յաղպրին. խաց տար, թըխ ուտի, էլնի էրթայ, քեանի էն անխողի գէյլ սարէն չիկեր, որ գեա տեսնա տէնա պրտուն-պրտուն:

Պալայեղն ի կէլնի կառնի խաց ու պանուաման կերթայ մօ էն մարդ. կասի.

Այ խօբօտիկ ջահէլ, խաւք ուր թէվով, օձ ուր պօրտով էսա էրկիր չէր կանա կեա, դու ինչիս էկար, առ քե խաց-կեր, կե՛ էլի

կնա, քեանի էն անխոգի գէյլ չիկեր, որ էկաւ՝ քե տեսաւ քեո ջոչ պրտուա՛ն քեո ականջ կը թողնա:

Տղէն ի կասի. Տը դու էտըսկնայ պան չասէր, կօ ասի՛ր՝ նէա քեո խաց կուտեմ, նէա էլ կէրթամ, չու՛մ հէվարին գէյլ գայ. խալայեղն էլ կուգեա տուն կըսա կանի, աղչիկն էլ կասայ տօ չընի էսա իմ աղպէրներաց մէկն ընի տուց (նրա համար) էս-ըսկնա պէփաքի եա (անվախ) կենի կէրթա մօտ էն մարդ կը տեսնա աղորթ ինոր պզտիկ աղպէրն ի իկեր դա, կը բերա տուն, կը զրուցեն, կը խնդանան վեր իրարու, չիւ՛մ հիւրիկուն. քեոր կասի. Աղպէր, քե պախեմ որ գէյլ քե չը տիսնա որ քե տեսաւ էլ Աստուած ազատ էնա, քեորն էլ կը բերի ախպէր կանի մէ խատմ խնձոր կը թալի սնդկի տակ, չիւ՛մ գէյլ կուգեա, կասի. —Է՛յ կնիկ, մարդ մարդախոտ կուգեա էսա տնէն:

Կնիկն էլ կասի. Քեա դու ծուռ ես, սարէն դու կուգեսա, ձորէն դու կուգեսա, մարդ մարդախոտ քեյգնէ կուգես:

Գէյլ կասի. Ձէ, կնիկ, կայ չկա մարդախոտ կուգեա էսա տնէն:

Կնիկ գէյլուն կասի. Է՛յ մարդ, պալքի մէ օր իմ ախպէրներաց մէկ էկաւ մօ ձի մըսաֆըր (հիւր), դու քնչիս տանես:

Գէյլն ի կասի. Ջոչ ախպէրդ ընի՛ ջոչ պրտուա՛ն ականջ տի թողնեմ, միջնեկ գեա՛ խողին խաւասար տանեմ. կօ պստիկ ախպէր գեա՛ իմ գլխուն, իմ յերեսին պախեմ—չախեմ. չիւ՛մ հօրօխեմ էրթա:

Աղչիկն ի կասի. Ոլլա, կեօ իմ պստիկ ախպէրն ի իկեր հիստա:

Գէյլ կասի. Դէ արի խան տիւս:

Ախպէր կը խանի տիւս, կուրախնան վեր իրարու, կը նստեն սեղան, քէյֆ, ուրախութեն կանեն, կը խարցնեն ախպօր թէ յիւստ կուգեսա, ուր կերթաս:

Էն էլ ուր գլխու էկած կը պատմի կասի. Հալ-կսէն ըսկնա ի. Խէք իմ կնիկ տարեր ի, ես էլ կէրթամ յիտե:

Ինոնք կասեն. Ախպէր, քե պան չկա խեո Խէքուն, էլ դու չըս կանա ինորից կնիկ դարցուցե, արի էստեղեր կան արի, որ մէկ աղչիկ որ ուզեա՛ մենք կը բիրենք քե խամար դու մարախ մանի:

Ձէ, կասի պստիկ ախպէր: Ես չիւ՛մ չերթամ իմ կնիկ բիրեմ չեմ դադարի:

Գէյլն էլ կասի. Որ ըտըսկնա ի առ էս իմ մաղնի, ինչ վախտ որ տաս կրակ՝ ես քե հազըր եմ. տղէն էլ կառնի մաղ, կաց պարով կանեն իրարու ու կը թողնի կերթայ: Շատ կերթայ, քիչ

կերթայ կը խամսի խաւքիւ երկիր, կերթայ կը նստի վէր յաղաքին:

Ասաց. Ոլլան, քիչմ տը ուրհաթեմ, նոր էրթամ: Խաւքիւ կընկան աչք ինչ ինկեաւ տղէն, կանչեց խալայրդին, ասաց. Խաց տար էսա խեղճ մարդ ուտի, էրթայ, քեանի էն անխոզի խաւք չիկեր, որ ինոր աչք ինկնի յինի, տէնա մատմատ: Խալայեղ կառնի խաց, կընա մօ էն մարդ կասի. Օձ ուր պորտով, խաւք ուր թէժով խաւքիւ երկիր կան չի գեար, դու թնչիս կըխշըցար էկար. էլի, քն խաց կն, թող գնայ քեանի խաւք չիկեր, որ քն տեսաւ, քեոյ կտորներ էրկնուց կը բէրա տակ:

Տղէն կասի. Ոլա ես տէրթէր, ամա ինչ դու էտըսկնա ասիցիր ես էլ չըմ էրթար: Խալայեղ կուգեայ խանըմին կըսա կանի. էն էլ կասի. Տօ չէլնի թէ էսա իմ ախպէրներաց մէկն էլնի որ էսըսկնայ պէփաքի. կէլնի, կերթայ մօ էն մարդ. կը տեսնայ էնոր պզտիկ ախպէր. կուրախնան իրարու վըրէն, կը խնդանան, չուժ յիրիկուն, քնոր կասի. Ախպէր, էլի քն պախեմ խաւք չը գեայ քն տեսնայ. կէլնի ախպէր կը փաթթի եօթ անլըւայ պըթի մէջ, կը պախի իսե դռան. չուժ խաւք կուգեայ տուն կասի. էյ կնիկ, մարդ մարդախոտ կուգեայ:

Կնիկ կասի. Սարէն դու կուգեաս, ձորէն դու կուգեաս, մարդ մարդախոտ քեյցնէ կուգեայ:

Խաւք կասի. Ձէ, մարդ մարդախոտ կուգեայ:

Կնիկ կասի. Է մարդ, պալքի օրմ իմ ախպէրներաց մէկ էկաւ մօ ձի մէհման, դու թնչ տանես: Խաւք կասի. Ջոչ ախպէր գեայ ջոչ պըտուճ աղանջ կը թողնեմ. միջնեկ ախպէր գեայ, խողին խաւասար կէնեմ, պզտիկ ախպէր գեայ, վըր իմ գլխուն, իրեսին տը պախեմ, չիւժ օրօխեմ էրթայ:

Կնիկ կասի. Ոլա իմ պզտիկ ախպէր իկեր ի մօ ձի: Խաւք կասի

Ապա հէր ձկնէ կը պախես. կը խանի կը պէրա էն տեղ. կուտեն, խմեն, կուրախնան. սօն սօնդա կը խառցուցեն դեոր կերթաս. կասի. Հալ կըսէն Խէք իմ կնիկ տարեր ի, կերթամ պիրեմ:

Կասեն. Ձէ, մերթար, դու չըս կանայ ինորից կնիկ պիրեր: Տղէն կասի. Ձէ ինչիս էլի տէրթամ, խաւքն էլ կը քեաշի ինոր փառերաց մէկ կտայ ինոր:

Կասի. Էսա ինչ կեախ տաս կրակ ես քն հազըր եմ. իրար կաց պարով կանեն ու տղէն կը թողնի կերթայ:

Տղան էնտեղէն կէլնի ախրը կերթայ կերթայ չուժ կը խասնի Խէքու քէօք ու սարէն: Կերթա մօ ուր կնիկ, գիրար կը տեսնան, շատ կուրախնան իրարու վըրէն: Աղչիկ կասի. Ասծու սի-

բուն հղնի, դու ինչիս էկար խասար հըստեղ, էն զալըմ որ քե տե-
սաւ՝ քե կանի թութունի պէս (ծխախոտի պէս մանր)։ Զէ կասա
տղէն։ Ես եկեր եմ քե տի տանեմ։ Կը ֆեայ չուժ յիրիկուն։ աղ-
չիկ կէլնի զտղէն եօթ անլուայ բրթի մէջ կը փաթութի ու կը
պախի վերին քունջ (անկիւն)։ Խէք զնացեր էր սար նէճիր, ինչ
հէվարին կուգեայ տուն, էլ ձին չը մտներ ներս, ոտքեր կը զանի
գետին, ասել կուզի քի մարդ կա տուն։ ախրը Խէք զօրով զօրով
զձին կը քեաշի գոմ կը կապի, կուգեա կսա մսա կանեն ուրենց,
կը պառկեն քնեն չիւմ լուս, խէտ լուսնալուն Խէք կէլնի ձին
կը խէճնի ու կըբըշի սար նէճիր (որս), տղէն էլ կէլնի կը խէճնի
ձին, կնիկ կը թալի ուր յիտե կը գեա։ Խէքայ ձին յիմաստուն
կեղնի։ յիմաց կը տայ Խէքին։

Խէք կասի. Կրադ (հրեղէն) խոքիւղ, արևուդ կուրպան, ինչ էլաւ
Զին կասի. Ոլլա, Միրզա Մահմատ Էկաւ. ուր կնիկ առեց

կնաց։

Խէք կասի. Ե՛ ինչիս անենք որ էրթանք խասնենք։

Զին կասի. Ուտենք, խմենք, նոր էրթանք խասնենք։

Կը նստին կուտեն կը խմեն, կէլնեն քշեն յիտե Միրզա
Մահմատին, շատ կը գեան, քիչ կը գեան հասըլի մէ ձորիմ մէջ
կը խասնեն ուրենց։ Խէք իրեյք դիր կը կանչի. Ե՛յ Միրզա Մահ-
մատ, էդ կնիկ թալ (ձգիր) գնա, թէ չէ կուգեամ քե կսպանեմ.
Փազաթ (սակայն) էն ախանջ չաներ Խէքի խօսքերաց, Խէքն էլ
կը խասնի զտղէն կէնա կտոր-կտոր, կը լցա ուր խուրջու մէջ, կը
կապա վեր լաճու ձիուն, ու կաննի զկնիկ կուգեա. լաճու ձին էլ
կուգեա դէմ ու դէմ խաւքիւ տուն, ինոր քետր շատ կուլայ չուժ
հէվարին խաւք սարէն կուգեա տուն կը տեսնա Միրզա Մահմատի
կտորտանք գէօ խուրջու մէջ գէօ դա. համան շոտմ մաղ կըտա կրակ,
առջ ու գէլին էլ կուգեան էնտեղ, ինչիս էնենք ինչիս չէնենք, մէկ
կասա ես կտորտանք տամ, մէկն էլ կասա ես տեղընց տեղ դնեմ,
խաւքն էլ կասա ես էլ էրթամ Աղամա դրախտի ջուր բիրեմ քսենք
ինոր բրինձտեր ժրրի (վէրքերն լաւանայ) ինչ էն էրկուսն ին կը
շարեն, ինչ խաւքն ի՛ կերթա կառնի Աղամա դրախտից ջուր
կուգեա, կը տան լաճու ջան, ու փշուրմ էլ կը խմցուցեն, Աստծու
խրամանքով լաճ կը ժրի կէլնի վեր՝ կասի. Օ՛, ես ինչ անուշ մէր
քնեի։

Կասեն. Խն, դու շատ անուշ էր քնեի։ Ոլլա Խէք զքե սպա-
ներ էր, պրտեր էր ու կապեր էր վըր քիւ ձիուն, նոր Աստծու
խրամանքով մենք քե սաղցուցինք. կասեն. էլ մերթաբ, արի էս
տեղեր կան արի քե խամար մէյ խատ խօրօտ աղչիկմ կնդի, քե
պսակենք։

Ձէ, կասի տղէն, ուլա չիւմ ես էն կնիկ չը պիտեմ չըմ դա-
դարի:

Է, կասեն, որ էտըսկնա ի, կնա, համա մի պիտեմ, կնա պախ-
կուիւր էնտեղ, աղչիկ թող խաղցնի խենք ինոր ոժ ուր տեղէն ի,
յիմացի ապա կերթանք պիտենք:

Խն, կասի տղէն, կէնի կերթա, կերթա կը խասնի մօ աղ-
չիկ, աղչիկ կասի. Վայ, Միրզա Մահմատ, Աստուած քո խիմ չը
քեակի, դու ճրտեղէն ընկեար լոս աշխարհք: Ուլա էն անխոգին
զքե արեց պրտուճ-պրտուճ, կապեց վեր քեո ձիուն օրօխկեց:

Տղէն կասի. Աղչի, ես իկերեմ, ամա քե չեմ տանի, յիբի-
կուն ինչ Խէք կուգեա, մալուլ կաց—դիւր խետ իմացիւր խենք
ինոր ոժ ճրտեղից ի:

Տղէն կէնի կը պախկուի, չոււմ հէվարին ինչ Խէք կուգեա,
ձին էլմ չը մտնեւր տուն. էն էլ կը տանի բերի մէյ խատ կէօմփմ
կը դանի ձիու յիբեաին կասի. էն մէկէլ օր դու կասէր Միրզա
Մահմատ գեօ տուն ի, հէսօր ինչ կայ. չէ զէն շուն շան որդին
սպանեցի. համան սե ջուր կը թալի ձիու աչք, յուշիկմ կը մտնի
գեօմ: Ինչ Խէք կուգեա աղչիկ կը մալուլի, նէճիւր չառնեւր
ձեռնէն:

Խէք կասի. Աղչի, քե ինչ ի իլե, որ չըս խօսի:

Աղչիկ կասի. Ապա դու ձի չըս ասեւր խեմ քեո ոժ մընչ ընչիւր
ի որ դու էն կանգար ոժուլ ես:

Ինք կասի. Իմ ոժ էնա ձիու մէջն ի, (ձին գեօմի մէջ ոտ-
քեյր կը դանի գեյաին, կը խրխնջա, ասել կուգա քի մարդ կայ
տուն, կսա մի էնեւր) իմ ձին խրեղէն ի, էսոր ջոչ քեո մէլ կայ
էն ութ ոտնէն ա, իմ ձին պստիկ քեոն ա, ինչ ես ծովուց խանի
տիւս մըջմեւր թափան իմու էն մէ ոտ կերան՝ մնաց եօթ ոտնէն,
որ մարդ կտրին եղնի քիչմ ոչխրի ջանդակ-մանդակ տանի հըլընի
էն ծովի պէրան մըջմեւր ուտեն, չոււմ զէն ձին խանայ չխօմ ութ
ոտնէն կէնի տիւս. ինոր կեամե (սանձ) էլ գեօ Ֆլան քեարի տակ:

Տղէն շատ կուրախնա, կը մնայ չոււմ լոս, Խէք կէնի կերթա
սար նէճիւր, տղէն էլ կէնի կը թողնա կերթա խաւքիւ տուն,
մաղ կը տայ կրակ՝ առջ ու գէյն էլ էն սհաթին կուգեան էնտեղ,
ինոնց կը պատմի, հալ-կսէն էտըսկնա ի:

Գէյլ կասի. Ոչխար կտրել-սպանել իմ վրէն:

Առջ կասի. Ժողովի վեր ձի:

Խուքն էլ կասի. Չոււմ ծովհափ տանել վեր ձի, մէկ օրուս
մէջ էնկանդար ջանդակ (կենդանւոյ մարմին) կը լեցնեն ծովու
մօտ որ պէ խըսապ, տղէն էլ կերթա քեարի տկից կեամ կը խանի
տիւս, կը շարժի մէջ ծովուն, համան խրեղէն ձին փրփրալէն էն

կողմէն կուգեայ, աղէն կեամ կը զանի պէրան կը խէծնի՝ եալա կը քըշի մէկ դիւր շիւմ Խէքա քէօշք ու սարէն մէկ կէնա, կառնի զաղչիկ, կը թալի վեր իրեղայ ձիուն ու կը քըշի: Խէքա ձին սար կը յիմնա կը ձիծղայ:

Խէք կասի. Կրադ, խոզուդ, արևուդ մեռնիմ, ինչ եղաւ:

Ձին կասի. էն էր ինչ եղաւ, էլ թնչ տեղնի, չէ յերեկ չէվարին քե սսի էն կնկան կսա մի էներ քեո ոժ, լաճ մեր տուն էր կը լսէր, կնաց իմ ջոշ քեոր առաւ էկաւ աղչիկ տարաւ:

Խէք կասի. էյ Կրադ, խոզուդ արևուդ մեռնիմ, ուտենք խմենք նոր էրթանք խասնենյք, թէ չէ երթանյք ու գեանք նոր ուտենք խմենք:

Ձին կասի. էլ ինչիս էնես չես կանա խասներ:

Խէքն ի կը խէծնի ձին ու կը քեաշի, շատ կուգեա, քիչ կուգեա խասնէխաս կեղնի Միրզա Մահմատին, ջոշ ձին կը կանչի Խէքա ձիուն, ուր պատիկ քրոջ, կասի. Աղչի, էտա անխոզին կը թալես գէյտին սպանես, թէ չէ դառնամ քեո ծամեր կտրեմ, ձին զԽէք չի թալեր, դիրմ էլ կասի էլմ չի թալեր, վեր իրեքին կը թալի գէյտին եօթ ոտնա կը կայնի վեր Խէքայ փորուն, կանի փէտ. կսպանի: Միրզա Մահմատ կը խէծնի մէյ ձին, կնիկն էլ կը խէծնի մէյ ձին, կուգեան չում կը խասնեն ուրենց խօր երկիր: Միրզա Մահմատ կը բերի, եօթ օր եօթ գիշեր խարսնիս կանի, թաղաղան կը պսակուի, ուրենք կը խասնին ուրենց սրտի մուրազին, դուք էլ, մենյք էլ խասնենյք մեր սրտի մուրազին. իրեյք խնձոր ինկեաւ, մէկ ասողին, մէկ լսողին, մէկն էլ սովորողին:

ԴԻՒՆԵԱ ԳԻՒԶԱԼԻՆ

(ԱՇԽԱՐՀԻ ԴԵՂԵՑԻԿԸ)

Վախտով ժամանակով կէլնի չէլնե մէյ մարդմ. ունի մէյ կնիկ, էրկու լան:

Էտա մարդ խեղճ ֆուկարայ մարդ էր. ինոր ապրուստ ընչով կանէր, հըմէն օր կէրթէր դաշտ, սար, քեար, ցախ, փէտ կը ժողվէր, կը պիրէր քեաղայք կը ծախէր, ուր ապրուստ կանէր:

Մէկ ժամանակմ էտակնայ անելով, անելով, լայ-լան (վերջապէս) ապրաւ. ասաց. Բօշ պան ի, ես ցախ, փէտ կրելով իմ քամկի կաշին էթող, Տօրսվան կնաց էլաւ խղի տան խօտաղ. ժամանակմ մնաց, ասաց. Զանմ, որ ես խօտաղ ըլնեմ, ինչի՞ իմ տան չըմ պանե, իմ քիւլֆաթն (ընտանիք) էլ խետ շախե: Իթող իրե ուր տուն, էլմ էլ չվան (պարան) առեց, կնաց սար ցախէ:

Իրիկվան խաու ձում կնտաւ. առեց էկաւ: Զամբախ որ կուգեէր՝ մէգեց մէգեց (մտածեց) ասաց. Տօ, ես էսա ձուն որ տանեմ տուն, մէկ թէ էրկուսն տի իրիշկան, տեսնան, չըլնե. տանեմ իփեմ, տամ մէկու ձեռ, մէկ տը իրիշկա. չէ ոլլա տը տանեմ քեաղայք, դընեմ վէր իմ ֆվին (տոպրակ) ծախեմ:

Տօրսվան առեց կնաց քեաղայք, էնտեղ ցախ կը ծախէր. էն գեխէն ֆուտմ (հրէայ) իրե առջե, ֆուտի աչք ինդեաւ խաւի ձուն, ասաց. Հէյ վախ, ի՞նչիս անեմ որ իսոր ձեռնէն էսա խաու ձուն խանեմ: Էսա մարդ կիտի որ զորգվան (իրաւ որ) խաու ձու ի. էն չկիտե թէ էտա ձուն ինչ թանգ գատ ի:

Զուտ մէգեղ (մտածեց) ասաց յինքն իրան. որ էսա տեղ ըլնեմ գյնօղ, խաղ տը գեա վէր ձի թանգեացուցի, չըլնե, չէ, ոլլա, թօնեմ էսա ցախ ծախողին թօ էրթայ խալվաթ (պարապ) փողանմ, նոր էրթամ եախէն (օձիք) պոնեմ, պալքի էփան պըռծուցեմ, առնեմ:

Էն խեղճ ցախ ծախող ցախ, ցախ, ցախ կանչելով կնաց մտաւ նեղ փողանմ: Հէտիկմ ֆուտ հիտեանց վաղեց ինոր իտե, վաղեց առջե պոնեց, ասաց. էյ բարեկամ, էտա ի՞նչ ի որ կը ծախես:

—Ասաց. Տօ կը տեսնաս որ ցախ ի կը ծախեմ:

Ե՛յ ասաց, ասա էտա ի՞նչ ձու է, չըս ծախե:

—Ո՜ւ, ասաց, կը ծախեմ:

Ջնուտ ասաց. Պալիւր (ծերունի), էտա ձուի գին ի՞նչ է:

Ասաց. Տիւ կիտես, ի՞նչ կտաս տուր, ես մէկ ձուի խամար պազմը տը անեմ:

Ջնուտ ասաց. Պալիւր, քեյ խազար դուրող կտամ, կը տամ:

—Ե՛յ, ասաց խալիւր, սո ձուի գին ի՞նչ է էն տու, խօ ես քեո թռանէն (ծաղրածուն) չեմ. ես կիտեմ որ իմ ձուի գին ի՞նչ է, խենյք քեանի խազար ոսկի է. չգիտէր որ խալիւրու միտք եան էրկու փարայ է, եան խինգ փարայ:

Ջնուտ կասի. Քեո ձվին էրկու խազար դուրող կըտամ, կը տամ:

Էլմ էլ խալիւր կասի. Տօ տէ թռանայ (ծաղրել) մի անե, իմ ձվի գին ի՞նչ է, էն ասա:

Ջնուտ կիտի թէ, հալա խալիւր հաւել գին կուզի. դայի (որ թէ) խօսք չիտայ. նաչար վրէն կը կտրի կասի. Քեյ երեսուն ոսկի կտամ:

Էսա տրուա խալիւր կը հերսոտի (կը բարկանայ) կասի. Տօ չը տուղի խէրն անիծեմ. տէ տուր:

Ջնուտն է համան երեսուն ոսկին մէկուց կը խամբրի, խալիւրու ձեռնէն կառնի ձուն համան կը փախնի կէրթայ: Պալիւրն էլ կառնի երեսուն ոսկին ուրախ ուրախ կը փախնի դէիս ուր տուն, կասի. Հօ, Ջնուտի խէրն անիծած ըլնի, ոլլա էնիկ ծուռն էր (յիմար), խապեցի, երեսուն ոսկին առա: Ոէն (մարդը) էկաւ տուն, ասաց. Տօ կնիկ, վաստկայ որ վաստկայ, եահուտու խէր անիծեցի, մէկ ձու տվի երեսուն ոսկի:

Մարդն էր էտա փողով իր խաց, կերակուր հըմէն պան կառնէր ու կուտէր ուրհաթ (հանգիստ). ըստրուա հըմէն օր մէկ մէկ ձու կը տանէր մօտ եահուտին, կտէր երեսուն, քեռոսուն ոսկի կառնէր կը պիրէր:

Օրմ էլ խէն (մարդ) ուր ձվի գին էխան եօթանասուն, ութսուն ոսկի:

Օրմ էլ ասաց. Տօ խէրիք է ես էրթամ դաշտից օրէ օր ձու պիրեմ ծախեմ. էրթամ փէտատ (բրիչ) տանեմ էն խաւքիւ պէռնի յառջև փորեմ, մանեմ ինէ, պոնեմ պիրեմ, հա թող մեր տուն ածի, ածի. պալքի (իցէ թէ) վաղ էթող էնտեղից կնաց:

Առեց փէտատ, կնաց խաւքի պէռնի յառջև փորեց, փորեց, փորեց ցախ-մախ էթալ դէն, մտաւ մէջ, խաւք իրե կպաւ վըր ձվերաց, հէտիկմ խալիւր ձեռ էթալ պոչ պոնեց, առեց իպլ տուն պէռն (բոյն) շինեց ինոր խամար, խաւքն խալի մէջ: Կիշեր ցերեկ:

խաւք ածեց, խէն (մարդ) տարաւ ծախեց ջնուտին եօթանասուն
ոսկի: Խէն (մարդ) դալըմմ զանդնցաւ (խիստ հարստացաւ,) որ
դալըմմ զանդնցաւ, բրոմ (շատմ) խարապա տուն-մուն գլնեց, ա-
բաց ուր խամար քեօշկ սարայ, ապրեց էնտեղ:

Ապա քեառսուն յիսուն դավա (ուղտ) գլնեց, էլաւ Թիւճար
(վանառական):

Ասաց. Այ կնիկ, ես դեօ կերթամ պաղըրգլնութեն, տիւ է-
սա խաւքիւ ձուն հըմէն օր տար մօ ջնուտ, եէթմիշ (եօթանա-
սուն) ոսկի առ պիւ:

Կնիկ ասաց. Խն, ես կը տանեմ, կըճախեմ, տիւ կնն, Աս-
տուած քեռ պան աջողի:

Աֆանդըմ, մարդն էր կնաց քեաղքիյ մէջ ուր Թուջրութնի
չուլ-չվալն առեց. մշակ պոնեց, վէր հասըլի (վերջապէս) ինչ որ
պէտք էր գնեց. ուր բեռներ կայիմմ կապեց, քշեց իրե տուն մօ
ուր կնիկ, հարց ու փորձ արեց ձվի խամար:

Ասաց. Կնիկ, ձուն կը տանես մօ եահուտին, քեռ եէթմիշ
ոսկին կառնես կուգեսա:

Աղէկ, ասաց կնիկ:

Ինչ մարդ-բաղըրգեան էր ինգեաւ աշխար կան գեալ, կնիկ
հըմէն օր ձուն կը տանէր մօ ջնուտ՝ ուր եէթմիշ ոսկին կառնէր
կուգէր:

Էրկու իրեք տարի էսպէս անցաւ, մնաց որ ջնուտ ասաց. Տօ
ես ինչի՞ Թատպիրմ (պատրաստութիւն) չանեմ խեա էսա կնկան,
հըմէն օր, հըմէն օր եէթմիշ ոսկի տալ շատ կօլտյի պան չի: Զը-
հուտն էր էլաւ կնաց. էն կնկա տան քեամակ մէ պառաւմ կէր,
կնաց ինոր մօտ, ասաց. Պառաւ, կաննա մէ Թատպիրմ անես էնա
կնկան գեա խեա իմ ձեռաց. քե իրեք քեաշ քեռ կշռանքոյվ ոսկի
կուտամ:

Պառաւ ասաց. Խն, ես կը կատարեմ:

Պառան էր էլաւ քեառսուն գլլօխ չորթան շարեց. կախեց
ուր վղէն. իրե իրե էն կնկայ տան զուռ կայնաւ. ասաց. Պա-
թուն, խաթուն, խնդրեմ ձիկ մէ տեղմ տու, էսա գլիշեր մնամ
ըստեղ, առաւտուն Թօղնեմ էրթամ:

Պառաւ նստաւ էտ տեղ չիւմ իրիկուն ասաց. Իմ ընկերներ
աւր էրթան հաջ, ես ետ մնացի:

Իրիկուն որ էլաւ, ասաց. Խաթուն, քեռ իրիկ ինչիս ի էլե,
դեմի ի կնացե:

Կնիկ ասաց. Իմ էրիկ կնացե պաղըրգլնութեն. խօ էրկու է-
րիկ չըմ անի. մէկ էրիկ ունեմ, էն էլ կնացե աշխար կան գեալ:

— Թժւ վայ, խաթուն. ապա տիւ ան իրիկ ինչիս կանես մէնակ:

Կնիկ ասաց. Ապա ինչիս անեմ:

Պառաւն էր ասաց. Տօ տնաւեր, աշխարհար ար պոնել կայ (սիրեկան ունենայ), քէֆ անել կայ, պան կայ:

Պառաւ շարաթմ մնաց կնկան մօտ. հարկէ էլան (ճամբից շեղեց). ասաց. Տնաշէն, էրիկ ուր տեղ, հար ուր տեղ, հարող պան բաշկա (ուրիշ) է, հար լազաթով կընի:

Կնիկ կակղցաւ, ասաց. Դէ հարմ էլ ձիկ խամար կնդի:

Է՛ լաւ, ասաց պառաւ, էսօր արի մեր տան քամակ, մէ զանգիյն (հարուստ) ջնուտմ կայ, պիբեմ անեմ քեյ հար, խետ քէյֆ արաւ:

Էլան ձուռ առին, կնացին շուկէն ծախելու. էն ջնուտ էլմ էլ էկաւ ձուռ գնաց, Պառաւ ասաց. Աղէկ իրիշկա իտոր. հան էսա ի իմ ասած մարդ. իպե էրկսի խօսքեր արաց մէկ. պառաւ էթող կնաց. ուր էրկու խարիր ոսկին առեց, կնաց տուն:

Դօրսովան կնիկն էր, էն մէկէլ օր կնիկ ուր խօրօտմ սաղ իտու, կնաց մօ ջնուտ: Զնուտ փարէն իտու ձուռ առեց, էլ կանի չանե խետ ինոր հար դէյի (որպէս սիրեկան) չը զրուցե. կնիկն էր էթող մուրթ (տրտում) լալելէն իրե ուր տուն. կիտցաւ որ ջնուտ հար դէյի (որպէս սիրեկան) էլ չը զրուցե:

Զնուտ էլաւ կնաց մօ պառաւ ասաց. Պառաւ, էսօր ես խէտ ինոր չըմ զրուցե. էլի կնա մհանէն (պատճառ) արա մէ խզմաթմ չիսօ էն քեյ կասի, տիւ էլ ինոր ասա. Արի ես քեյ տանեմ մեր տուն, ձե էրկսին բարիշցուցեմ. (հաշտեցնեմ) առ արե:

Պառաւ էլաւ, քշեց կնաց կնկայ տուն: Կնիկ ասաց. Պառաւ, խէր ըլնի, ընչի՞ ես իկե:

— Ոլլա, խաթուն. էկա էնա տեղ մէ խզմաթի, ասի էրթամ մէկ էլ խաթուն տեսնամ, խենյք ինչիս ի ինոր հալ, քէյֆ:

Կնիկ ու պառաւ կնացին տուն նստան, պառաւ ասաց. Խաթուն, տիւք էլմ էլ սկոն սէր էք խետ հահուտուն, ինչիս էք, ինչիս չէք:

Կնիկ ասաց. էլ մի խարցուցե. հերէկ կնացի մեռա, պատուա, խըտ ձի չը զրուցաւ: Խօրօտ պանմ խանեցիր իմ դլօխ:

Պառաւ ասաց. Խաթուն, տիւ մառախ (մի մտածիր) մի անե, վաղ առաւտուն արի մօ ձի, ես տիւ մէյ տեղ կէրթանք, ես ինոր արե կը կտրեմ:

Կնիկն էր առաւտուն էլաւ կնաց պառովու մօտ, մէ լաւմ սիւս-լամիշ (պճնուեց) էլաւ, կնաց պառովու տուն: Պառաւ ասաց. Խաթուն, էկածր:

Ասաց. Խա, էկա:

— Արի, նստի ստա, ես էրթամ տիւս գեամ:

Ազէկ:

Կնիկ նստաւ պառզու տուն. պառաւ շտամ վաղեց մօ ջնուտ Ջնուտ ասաց. Պառաւ, էլմ ինչի էկար մէնակ:

Ասաց. Կնիկ դեօ իկեր ի մեր տուն, ես ինոր մէնակ կօ-րօխիմ գեա քեռ մօտ, ձուն առ. ամա էլմ էլ մի գրուցե խեա, չիւմ ես կը գամ ինոր խեա. պալքի քաղցրացուցենք, էն խաւք ինչ ձու կածի, ձեռնէն առնենք:

Պառաւ էթող էկաւ ուր տուն, ասաց կնկան. Տիւ էլմ էլ էլի բիլա (առանց) ձի կնա, խենյք ինչ կասի, նոր ես կը գեամ:

Կնիկն էր էլաւ մէնակ կնաց, ձուն տարաւ, էլմ էլ եահուտին քիթ-մաթով ձուն առեց, իսկի քեաղցր գրոյց չարեց կնկա խեա:

Կնիկ արտում, տխուր լալով էկաւ պառզու մօտ, էղածը պատմեց. Պառաւն էլ էլաւ կնիկն առեց կնաց ջնուտի մօտ ինոր տուն. Ասաց. Ձե էլմ էլ ինչ էլաւ, եար ըտսկնայ կէլնի, եար տի սէրով ըլնի. ձե ինչ էլաւ, ք չար աչք գիպաւ ձե:

Եահուտին ասաց. Ձրմ կիտե. որ էն (կնիկ) կեղծաւոր չի, ուր ամն խաւք ար գինի (դոնէ), ինոր սիրտ, պօլօճիկներ (երիկամունք) պիրի ես ուտեմ, որ ես կիտնամ դեօ էն ձի կը սիրի:

Կնիկն ասաց. Թայլա (երանի է) տիւ ձի սիրի, ես էն խաւք կուրպան կանեմ քե, կը մորթեմ, կը պիրեմ տիւ ուտեա:

Պառաւ էթող էկաւ ուր տուն:

Կնիկն էր էլաւ էկաւ քեաղայք, ճամբախ մէղեց մէղեց (մտածեց) ինչ ար անի, ասաց. Էրթամ քեաղայք իմ խաւքի ցեղ խաւքմ առնեմ պիրեմ սաղ սաղ, թօղ զինի ուտի. էլաւ փարէն առեց ընկաւ քեաղքի մէջ, ըտեխ էնտեխ (այս այն կողմ) կնաց, ապա ուր խաւքու պէս խաւքմ հաստատ առեց, դարձաւ էկաւ տուն, պանեց ուր այլօր (աքաղաղ) զինեց, գլօխ, սիրտ իփեց, առեց կնաց ջնուտին: Ջնուտ խեա առեց խոտ արաց, արփեց գեյտին, ասաց. Հայ սաչի փուչուխ (կիտածամ) անառակ, ես չրմ կիտե քեռ կեղծաւորութեն, ես չրմ ճանչնա որ էսա այլօրի գլօխ ի. ան կնա, ես խ քի չեմ գրուցե, գիրմ էլ չը գեաս, իմ հէրս (բարկութիւն) որ էլաւ, քի փարափառչայ կանեմ, կեղծ պան չրմ ուղի:

Կնիկ էկաւ տուն ասաց. Էսա չէլաւ. էսա խաւքն առնեմ էրթամ որ չիմնայ. էլաւ խաւքիւ տեղ կաղըմ (սագ) առեց, գլօխ սիրտ իփեց, տարաւ մօ եահուտին: Եահուտին էլմ էլ խոտ արաց, ասաց. Հայ հայ, անիրաւ, օռոսպի (անիրաւ, անառակ), զօրիս կաղ ես պիրե որ չիմնամ:

Կնիկ էլմ էլ լալով էկաւ տուն: Առաւտուն էլաւ, էլ ճար

չկէր. հէտիկմ դանակ առեց, էն լաւ խաւքիւ վիզ կտրեց. գլխիս, սիրտն արաց քեապապ (խորոված) իտի վըր ջվլին, մտաւ հոգէն ուր թագա (նոր) խալֆներ տը խայնէր էրթէր. ինոր էն ջուխտ (զոյգ) լաճեր մտան տուն, կանչեցին. Մարէ, մարէ, մենյք անօթի ենք: Դեոր որ կիրիշկան՝ մարէ չըկայ, ըստեխ էնդեխ կան էկան՝ մէջ չըկայ. էկան տեսան որ գեօ ջվլի վրէն սինու (մատուցարան) մէջ էրկու կտոր քեապապ տեսան. համան գլխիս ճոշ լաճ առեց, սիրտ պատիկ լաճ, կէրան, պէրաններ սրրին, էլան տիւս:

Կնիկ նոր տիւս էկաւ, տեսաւ որ էլ քեապապ չկայ. էլմ էլ էլաւ խաւքմ էլ զինեց, առեց կնաց, խեռ որ իտի ջնտու առջև. ջնտու համան տփեց գեյտին ասաց. Հնյ գիշտի օոսուպի, ես քեռ խարելայ ծաղիկն եմ. էլի ըստեղից շոտ կնա, թէ չէ քեյ մկա կը սատկըցուցեմ:

Կնիկն էլ իլաց, ասաց. Ինչ պախեմ քեյզնէ, քեռ Աստծուց. իմ ջուխտ լաճեր անօթի իկած ին տուն, չիւմ որ ես իմ խալններ խագեա, հօտից տիւս էկայ, ինոնք կիրերին, պան չէր մնացե որ պիւրէ քեյ:

—Է՛յ ասաց եահուտին. ըսկուն պան ես չըմ կիտե. էն գլխին էլ, սիրտն էլ մըջ մարդու փորին չըն խալի. կնա, շոտ քեռ էրկու լաճ զինի, խան պե, ես ուտեմ որ խըտ քեյ զըուցեմ, քեյ սիրեմ, անեմ իմ եար:

Կնիկն էր էլաւ, լալով սգով էկաւ տուն, ասաց. Բօշ ի, իմ լաճեր զինեմ չընե, չը զինեմ՝ չընե, ինչիս անեմ, ինչիս չանեմ, էլմ էրթամ մօ էն պառաւ. ասեմ ինոր, թէ ճարմ անես, էլմ էլ տիւ անես:

Կնիկն էր էլաւ էլմ էլ ուր ճար թալեց մօ պառաւ, ասաց. Թէ ճարմ անես՝ տիւ անես, իմ լաճեր էն խաւքիւ գլխին ու սիրտ ձինէ գեախտիկ կէրան. եահուտին մկայ կասի տիւ քեռ լաճեր տը մորթես, ինոնց փորից խանես. պիրես ես ուտեմ, չըխօ չընե, էլ քեյ չըմ սիրե. տիւ քեռ Աստուած կը սիրես պառվիկ, մէ թատպիրմ արա:

Պառաւ էլաւ կնաց մօ եահուտին գեանգեստ, ասաց. Տիւ էսա Բնի ի որ կանես, ձի մըջ աշխրին արիւր խաղք-խայտառակ, ախըր սկընայ սէր, եար չընե:

Եահուտին ասաց. Պառաւ, մկայ տիւ Բնի կասես, չիւմ էն ուր էրկու լաճ չը զինի, ինոնց փորից խաւքիւ գլխի ու սիրտ չը խանի պիրի ես ուտեմ, իմ սիրտ չը խօփայ, ես թիւջար (երբէք) ինոր խեռ էլ չըմ զըուցեմ:

Պառաւ էկաւ եահուտու ասած պատմեց կնկան. ասաց հալ հէքեաթ ըսկնայ ի. էլ տիւ կիտես. կնա քեռ լաճեր զինի, եահուտու խօսք՝ խօսք ի:

Կնիկ էր էլաւ դանակ վերցրուց, խեղ կը սըրբի խեղ կուլայ, լաներ տիւռ կը խաղէն, լանն որ ուրենց տնէն լալու ձէն կը դեաւնոյ լան ասաց. Տօ մէ սուս կաց, մեր տնէն լալու ձէն կուգեաւ:

Ձէներ կտրեցին, ահանջ արին, էկան տեսան որ դեօ մէր նստե, դանակ կը սըրբի, խեղ կը սըրբի, խեղ կուլայ, կասի. Տօ եաման, մատաթ, ես իմ լաներ ինչիս տը ղինեմ:

Լաներ համան որ լան մօր ասածներ, թողին էնդուց փախան, մէկ մէկու ձեռք պոնեցին, տնից կնացին: Փախան, շատ քիչ կնացին, մէյ երկիրմ էլան տիւս, էնտեղ քեղքիյմ ռաստ էկան: Էն քեղքիյ միլլաթ (ժողովուրդը) դեօ մէյ տեղ ժողովված բաց տեղմ. ինոնց քեղքի թաղաւոր որ մեռեր ի դաւլաթ կուշի կը թալեն, վըր վիւր գլխուն որ թառաւ կուշ, էնի կանեն ուրենց թաղաւոր:

Դօվլաթ կուշին թալին (ձգին) էկաւ թառաւ վէր ջոջ լանու գլխուն. խառան դարկին մըջ լանու գլխուն, ասին. Տօ, տիւ մե բալմ իր, էկար ըստեղ:

Լան էր ասաց. Տօ, մայար (միթէ) ես ձեր խաւքին խաւքնթ ի, ես չըմ ուզի:

Լանուն տարան մացուցին մըջ տանմ. էլմ էլ կուշ որ թալին, թաւ էկաւ, թաւ էլմ էլ կնաց կան իրե. կան իրե. փէնջարից ներս մտաւ էլմ էլ իրե թառաւ վըր լանու գլխուն իջաւ:

Էն երկրի թալիւոր մարդեր ասին. Տօ, պալքի թէ Աստուած խոնց ի օրօխկ մե թաղաւոր: Պիրին արին ուրենց թաղաւոր. ղեխ ղեխից եկան շնորհաւորեցին:

Տղէն էր որ էլաւ թաղաւոր, էտա դրուն (այդ ժամանակ) ուր պտաի ախպէր կուրիսաւ, կնաց կայնաւ մէ աշխու (խոհարարի) տիւս, չիւմ իրկուն կայնաւ դա. իրեկուն որ էլաւ, աշխին ասաց. Այ աղա, մութն ընդեաւ, արի կնա, դարգլիներ կը դանեն էլ չըս կանա էրթաւ:

Տղէն ասաց. Դեճր էրթամ, ես տեղ չունեմ որ էրթամ:

Ասաց. Կաց ըստեղ չիւմ առաւտուն տեսնանք:

Լան մնաց աշխու մօտ, էլաւ չրաղ. ըսկուն մէ լաւ լաւ կեւրակուր կեփէր, լաղաթուն որ կերող կը կշտանար: Էն էլ էնպէս խօրօտ էր, որ աշխար թափեր էր ինոր խօրօտութեն թամաշա անկու. ինոր իփած կերակուրի անուշութեն ուտեկու:

Աշին ասաց. Տղա, կաց մօ ձիկ չրաղ:

Տղէն մնաց էն տեղ. քյնաւ, առաւտուն որ վեր կացաւ, ուր տեղաշորեր վիւրցուց, տեսան որ խինգ խարիր դուրուշ փարա դեօ լանու գլխու տակ. դարմացան. ուսթէն ասաց. Ողճ ողէն, տիւսնա ճր տեղից ի վաստկե. փարէն առեց էթալ պատուխան: Էն

մէկէլ օր էլմ էլ սկուն, հյ ասաց. աւագա էլի ականատից (պատուհանից) կնգե. էլմ էլ պիբե, դրե ուր պառցի (բարձի) տակ, էլ մէլ ուսթէն էն փարէն առեց իթալ ականատ:

Էն մէկէլ օր լաճն ասաց. Տօ խէրիք չէլաւ, որ իմ ուսթէն իմ տեղջուլ իսկի, վերցուցի, ես ալ թալեմ (ձգեմ): Էլաւ տեղ էթալ, պառկաւ քյնաւ, առաւտուն էլաւ վեր, տեղ վերուց, տեսաւ որ խինգ խարիւր դուրուշ գեօ ուր գլխի տակ դրած. տօ, ասաց. էսա ուսթէն ձի կը ջուլի (կը փորձէ), խեմ ես գեողութեն կանցմ, էլաւ փարէն առեց պլնթրկեց պատուխան: Էն մէկէլ օր էլմ էլ սկուն, ասաց. Ձէ, էսա էն խաւքիւ հունարն ի, վնվ որ ինոր սիրտ ուտէր, ոսկի կը ծլէր պառցի տակ. վնվ որ գլխի ուտէր՝ ալ էլնէր թագաւոր:

Դօրիսիւն տեսնանք թէ էտա քեաղայքն էլ ինչ օրէնք կէր: Էն քեաղայք աղչիկմ կէր՝ անուն Դիւնեա-Գիւղալի. ուր ճկոթ փէնջարից կըխանէր ախա. հըմէն մէկ տեսնելուն մէկ ոսկի կառնէր: Լաճն էր ելաւ կնաց էն աղչկայ հօտի փէնջարի տակ տունմ քյրայեց (վարձեց) նստաւ էն տեղ. օր խինգ ոսկի որ ուր պառցի տակ կընէր՝ չորս կըտէր աղչկան, օր չորս դան (անգամ) ինոր թամաշա կանէր, մէկ ոսկին էլ կուտէր:

Մէ ժամանակմ էտակընա քեաշեց. էտե Դիւնեա-Գիւղալին ասաց. Տօ ջանըմ, էսա աղին խաղինայ որ էլնէր, մկայ խըլըսեր էր, էսա լինչ ի որ կտա կտա խլսնում չըկայ:

Կանչեց ուր կարաւաշներ (աղախին) իպե, ասաց. Աղէկ աչկէյք, խնյք էդա դան-բան մարդ չկամ: Ասաց. Դէ կնացէյք էն ջանէլ մարդ կանչէյք թօ գեա տեսնամ: Կնացին կանչեցին:

Օխ, ասաց, ես օր չորս ոսկի կտի, նոր կըտեսնի ինոր ճկոթ, մկա էնա ինյք կըկանչի, արի էրթամ, տեսնամ ինչ կայ, ինչ կասի: Էլաւ կնաց մօտ Դիւնեա-Գիւղալին, ասաց. Պարեքե:

Այ, ասաց, Աստծու պարին, խօրօտ լաճ. նստի ըստեղ մէքիյ՛ զրուց անենյք:

Ինոնյք նստան. էրկուս մէյ տեղ, շատ քեյ՛ զրուց արին, ապա ասաց Դիւնեա-Գիւղալին. Մէ ասա տեսնամ տիւ լինչ մարդ ես, յուստ կուգեաս, տեր կէրթաս, ինչ կանես:

Լաճն ասաց. Սա ինչ ալ անեմ, ես բաղրգյնիմ լաճ եմ, ձի մէ աղպէր էլ կէր, ես էն աղպէր էլանյք, էկանյք Փոալու, ինչ իմ մեծ աղպէրն էր՝ էլաւ քեաղքիյմ թագաւոր, ինչ ես է՝ էկա էլա ստեղ աչնու չրաղ:

Է, ասաց Դիւնեա-Գիւղալին, տղամ, տիւ ձի չըս առնէ:

Խն, ասաց, որ տիւ ձի կըխանես կառնես, ես չիս լաւա (աղաշանք) կանեմ:

Դիւնեա-Գիւղալին էր ամբ արաց (հրամայեց)։ ուր խալա-
հդներաց, ասաց. էլէյք սեղան պատրաստէյք, նստենյք ուտենյք,
խմենյք, քէյֆ անենյք, ես էսա լա՛ն տը առնեմ։ Գեաղտի-
կըմ ասաց ուր խալաիդներաց, պիւրէյք եօթ տարւայ գիյնին, պի-
ւրէյք կապէյք խոր վրէն։ Պիւրին եօթ տարւայ գիյնին կապեցին
վրբ լաճուն, խորօղմ սարխօշցուն (արբեցրին)։ ապա նստան
խարց ու փորձ արին։

Տղէն էլ ուր գլխու գացած զրմէն պատմեց. թէ, ինչիս խաւ-
քիւ սիրտ կիրեհ, ուր գլխու տակ ոսկի ի իլէ հրմէն գիյշեր. ուր
ախպէրն էլ խաւքիւ գլխին ի կիրեհ իլե թաղաւոր։ Աղչիկն էլ է-
լաւ զեղմ խոռ, լաճ որ կէրաւ, բողբից փսխեց, էտա խաւքիւ սիրտ
էկաւ ինդեաւ։ Աղջիկն էլ համա խասաւ լըվաց, էթալ ուր պէրան
ասաց. Դորիս խորդ դէ թալէյք (ձգէք) տիւս։ էլան տղի ոտքեյր
ձեռքեյր պոնիցին, թըխկթըխկալէն քեաշիցին, տարան թարանջից
(սանտուխից) կլորիցին տակ, էրկու գէօմը (բռունցք) էլ տփիցին
մէջ գլխուն, դուռ շինեցին վէր գլխուն, մտան տուն։

Լաճն էր՝ որ առաւտուն ակխաւ, վեր կացաւ տեսաւ որ ուր
հալ շատ փարիշան ի (վտանգաւոր), կառտած, շփտած, կույտ
ցոտտ հալի մէջ իւ Ասաց՝ էսա չէլաւ, սեղ էլ ձի խաց չկայ,
էթող, կնաց թարկ-գիւնեա (աշխարհաթող) արեց, էլաւ կնաց։

Կնաց կնաց, շատ թէ քիյչ Աստուած կիտի, կնաց մէ ուրիշ
երկիրմ էլաւ տիւս։ Մէ մարդմ ռաստ իրե ինոր ասաց. Տղա, կէլ-
նիս մօտ ձիկ աշկերտ։

Ասաց. Խա, ինչի՞ չեմ ըլնե։ Մէկ էրկու տարի վարձոց մնաց
էտա տեղ։

էդա մարդն էր օրմ ասաց. Տղա, էսօր կնա սար ցախ պե
վառենյք։ Լաճն էլ կնաց սար. էտա տեղ մէյ խատ պապղուն
թամ կնտաւ։ Օ՛խ, ասաց, պապղուն թամ կնդա, տանիմ խորով
ջուր խմեմ։ Յախ ժողկեց, շալկեց, առեց էկաւ մօ յապղիւրմ, ու-
ղեց էդա տեղ ջուր խմել։ Ինչ թաս իզար աղբիւր, իլեց տը խմէր
տեսաւ քյպսուն (լիք) ոսկի, մէկէլ իլեց. էլմէլ չիլն ոսկի էլաւ.
առեց թաս կնաց տուն. ուր աղին ասաց. Աղա, ես էլ չըմ կա-
նայ մնա քեռ մօտ. ես տը էրթամ խեռ եմ խացին։

Տղէն էլաւ կնաց։ էլմ էլ կնաց էն քեաղայք. էն առջև տուն
քյրայեց նստաւ։ էլմ էլ օր չորս ոսկի կտէր. չորս դան աղչկայ
ճկոթ կըտեսներ, ուր խաւաս կըխանէր։

Դիւնեա-Գիւղալին էր ասաց՝ ինչ որ խզինա ըլնէր, մկա
խլւէր էր, մէ կանչէյք թօ գեա, տեսնամ էն ինչ մարդ իւ էկան
լաճուն կանչեցին, աբին. Աբի, Դիւնեա-Գիւղալին քեյ կուգի։ Տղէն
էլաւ, ուրախ ուրախ կնաց. գէլ (գեռ) աղչիկ տղին չէր տես, ոյ,

ասաց աղջիկ, Միրզա-Մահմատ, քեռ արևուն մեռնեմ, տիւ դեոր
իւր չիւմ էսօր:

Ասաց. Ես կնացեր ի էնա երկիր փարա վաստկելու:

Այ տիւ պարոզ էկար, խազար պարոզ: Էլմ էլ ամբ արաց
խալախդներաց, սեղան պատրաստին նստան, քէյֆ արին. Էլմ էլ
բիրին եօթ տարվա գիյնին կապեցին վըր տղին, սարխօջուցին,
խարց փորձ արաց աղջիկ, ասաց. Տօ խօրօղ լաճ, տիւ էդա կան-
տար փարէն որ տեղից վաստկար:

Տղէն ասաց. Ես ըստեղից որ կնացի, կնացի սարցախէ. էն-
տեղ թասմ կընդա. էն թաս եփ կը զանի յաղպիւր, հիւին ոսկի կը
լցւէր:

Էսա խապար որ լսան, համան գէօմփմ զարկին մէջ տղի
գլխուն. թասն առան ձեռնից, տնից խանին տիւս, թալին փօ-
ղան, դուռ շինին վըէն:

Տղէն՝ որ անդամիճ էլաւ (սթափուեց) տեսաւ ուր հնւ քէյֆի-
աթ. Էլմ էլ թարկ տիւնեա արեց էլաւ կնաց. խասաւ ճամբխի կէս:
Էնտեղ տեսաւ իրեյք մարդ մէկ մէկու կը տփին, կովկէն դօղրի
կուգեին դեխ ինք, ասաց. Տօ ընչի՛ կը կովէյք: Ասին. Տօ մենյք
իրեյք ախպէր ենք. մեր ապրանյք պիթոււն պամփեցինյք, մնաց
իրեյք խատ պան. մէկ սըռ-քիւլախ ի (զաղտնազլխարկ), որ վնվ
դնի՛ էլ մարդ ինոր չ'տեսնայ. մէկ խալի (գորգ) որ նստես վըէն
ասես, ձի տար էնա ֆիլան (այսինչ) տեղ, մլ բէ ալ (ձե-
ռաց) կըտանի. մէկ էլ սուֆրէմ (սփռոց) որ պանաս վարոցմ զա-
նես վըէն՝ ինչ չէյյիտ (տեսակ) կեր ասես, հաղըր կուգես առջևդ
կուտես: Դէ արբի էրթանյք հիւքմնթ (զատարան) մեր դաւին
(զատը) կտրի:

Տղէն ասաց. Այ տնաշէններ, պիւրէյք ես ձե խամար ձեր
դաւին կտրեմ, կիսեմ տամ ձե:

—Դէ, ասին, արբի կիսի խենյք:

Տղէն էր էդա պաներ առեց կայնաւ զատ տեղմ ասաց. Ես
ինչ տըտամ ձե. տիւք էլ էն կապուլ արէք (ընդունէք):

Պան, ասին, դէ կիսի:

Ասաց. Զատ (հեռու) կայնէք:

Զատ կայնան: Տղէն մէյ դիր սըռ-քիւլախին դրեց ուր գլօխ
կորսըւաւ, էլ ինոնք չախան, տեց փախաւ. էկաւ նստաւ վըր խա-
լուն (գորգին) ասաց. Տար ձիկ Դիւնեա-Գիւզալու քեօշխ խան: Տը-
ղէն կնաց Դիւնեա-Գիւզալու քեօշք նստաւ: Հմէն օր Դիւնեա-Գիւ-
զալուն որ խաց կը պիւրէն՝ էն խաց կըլսընէր. Դիւնեա-Գիւզալին կը
մնէր անօթի: Էսով դընա (սրանից յետոյ) օր իրեյք չորս խաց

հաւել կը բերէն, էն կմնէր անօթի: «ճյ, կասին, Դիւնեա-Դիւզալին դառցե շատակեր»:

Օրմ էրկու, ըստկնայ մնաց. Դիւնեա-Դիւզալին նստէր էր կը մէզէր (կը մտածէր). տիտաւ որ ուր փառչ իրեն իրեն, էլաւ կըլ-կըլ-կըլ: Ոյ, ասաց, մարդ կայ եմ հօտէն, դուռ շինէյք: Դուռ շինեցին: Ասաց. էյ մարդ, տիւ վճճ հս, ելի տիւս, Աստուած ձի խոռ. քե, քե ձիկ, Աղջիկ խեռ ասաց շասաց, համան Միւզա-Մահմատ սըռ-քիւլախին վերուց գլխուց, տիւս էլաւ:

Աղջիկ ասաց. «յ Աստուած քեռ խիմ (հիմ) չ'քեակի, էն օրվե ինչ տիւ կնացեր ես, ես լալով, արտսուռք թափելով մեռաւ: Ամբ արաց խալակդնեաց ասաց. Դէ էլէյք սեղան գրէյք, էսօրն ի էսօր մենք տի շատ ուրախութեն անենյք, ապա էրթանյք պսակւենյք:

Էլան շուտով սեղան գրին. խաց պանէն պատրաստին, էլմ էլ եօթ տարվայ գիյնին կապիցին վրէն, էն մեռած ընդեաւ էնտեղ, սըռ-քիւլախին աօին վերնից, էրկու գեօմը էլ պըռտեցին մէջ գլխուն, թալին տիւս:

Կանու խելք իրե վրէն, ասաց. էյ վախ, ես էլ ինչիս անեմ:

Տիրմ էլ էլաւ թարկ-գիւնեա արեց էլաւ կնաց խառաւ մէ մէշիմ մէջ (անտառ), էն մէշին ոչ ոս կէր ոչ գլխի, էն կանգար անսախմանք շատ էր: Էյ ասաց՝ մնամ ըստեղ, թօ գէյլեր, առջեր ձիկ ուտեն, անգտւեմ: Կնաց տեսաւ էրկու խնձորի ալուկ (խըն-ձորի փոքր տունկ). ձմռան, քեանոնի ամիսն էր (դեկտ. յունւար) խնձոր ին պոնած, որ չուտես չ'խմես ին իրիշկաս: Թախումմ կարմիր խնձոր ի մէկ սիւլտակ. Տօ, ասաց, ախըր ես անօթի մեռայ, մէյ խատ կէրաւ, կոտորմ էլաւ, կնաց մէ կողմ, մէկէլ կէրաւ, մէկէլ էլաւ՝ կնաց էն մէկէլ կողմ, էյ, ասաց, էսա շատ աղէկ պան ի, մնամ ըստեղ թօ գէյլեր գեան ձի ուտեն, չկանամ փախնէ: Քիչմ մնաց ըստկնայ տեղն ու տեղ: Դօրիս ասաց՝ Կայի դէօր էնա սիդտակնեաց ուտեմ, հագիյ էլածն էլաւ՝ էլ քնչ տը էլին ձիկ:

Ձեռ խոռ սիւլտակ խնձորից առեց կերաւ. մէկ կէրաւ կոտորմ ինգեաւ, մէկէլ կէրաւ, մէկէլ ինգեաւ:

—Էյ, ասաց, իմ պան էլաւ. էլաւ էն խնձորներուց չանթիկմ լիք իլից, կնաց Դիւնեա-Դիւզալու փէնջարի տակ նստաւ, փռեց տանիս, կանչեց «խնձոր կը ծախենմ». հըմէն լսան էլան է-կան տեսան կարմիր կարմիր խնձորներ, որ չուտես չ'խմես հնե իրիշկաս:

Դիւնեա-Դիւզալին ասաց. էսա քեանոնին (գեկտեմբերին) էսա փքին, ձիւնին, էդա քնչ խնձոր ի կըծախեն:

Էկան ինոր ախին. Ոլլա սկոն խնձոր ի որ աշխար չկայ, կարմիր-սիւլտակ:

է՛, ասաց, ինչիս կը ծախի:

Ասին. Կասի որ թօ Դիւնեա-Գիւղալին փէնճարից ուր գլօխ խանի տիւս ես ինոր խնձոր տամ:

Էլաւ՝ իրիշկաց որ մարդ չկէր: Գլօխ էխան տիւս, տղէն խնձորմ էթալ: Էն առեց կերաւ՝ կուտոջմ էլաւ, կնաց քեօջքի էն մէկէլ ոտնից կախաւ տակ: Մէկէլ իտու, ասաց. Առ կն, կըթափի:

Աղջիկ առեց կերաւ, խատմ էլ կուտոջ էլաւ. կնաց քեօջկի էն մէկէլ ոտքից կախաւ տակ. ուր գլօխ մնաց փէնջարից տիւս: Մկայ դեօր լաճուն ի:

Լաճն էլ տեսաւ Դիւնեա-Գիւղալի վիճակ ասաց. Դէ մկա ինչիս ես, Դիւնեա-Գիւղալի. էլ թնչ կանաս անն ձիկ. չիւմ հմ սըռ-քիւլախին, իմ սիրտ, իմ արծթէ թաս չիտաս, չըմ իսկե քեռ կուտոջներ: Աղջիկն էր դիրմ դեղ առեց խմաւ, փսխեց, սիրտ էկաւ տակ ինգեաւ. լաճ համան առեց կերաւ: Սըռ-քիւլախն էլ, արծթէ թասն էլ իտու: Լաճ խասաւ յետանց շփիկմ ի գար վէր աղջկայ քեամկին ասաց. Քէյզնէ կուզեմ որ Դիւնեա-Գիւղալին սկոն խօրօտ մէ զախմ (պինտ ամուր) ջորիմ ընի, որ ես խեծնեմ կան գեամ:

Դիւնեա-Գիւղալին դառցաւ ջորիմ, որ աշխար չկէր: Դիրմ խէ-ծաւ, մէյ մէկ վարոցմ էլ ի գար, էլան քեառսուն էլ Դիւնեա-Գիւղալի. ինոր մաղաղի դուռ էպաց, ինոր կանդար մալեր իպառց, քշեց կնաց ուր խօր մօր քեաղմյք. ուր մալ էն տեղ ծախեց:

Է՛հ, ասաց, էլնեմ էրթամ իմ խօր, մօր տան դիխ (կողմ), խենյք իմ խէր ինչ կանի: Կնաց խասաւ տուն. էն տեղ տեսաւ նէմ ջորի, նէմ մալ, էլմ էլ ուր խէր գեօ ջըլալ թալեքեամակ կէրթայ ցախէ: Ինոնց էթող էն տեղ: Ասաց. Էրթամ իմ ախպէր կնդնեմ, նոր գեամ իմ խօր, մօր մօտ, առնեմ տանեմ մօտ իմ ախպէր: Էկաւ ախպէր կնտաւ, առեց ուր մալեր, ծախելէն ծախելէն էլմ էլ կնաց խօր քեաղայք: Տեսաւ ուր խօր տուն տեղ խարապա էլաժ, իրենյք էլ չկան ու չկան. խարց ու փորձ արեց, ոչ վով սալախ-սօլուխ չիտու. էթող կնաց. ճամբախ տեսաւ էրկու խալիւոր, մէկ իրիկ, մէկ կնիկ կէրթէն, ասաց. Պարև ձե, խալիւորներ, դեժր կէրթէք:

Այ Աստծու պարին քեյ, խօրօտ ջնէլ. կէրթանյք էսա քեաղայք ժողովք անելու (մուրալու), մե խաց ճարելու:

Տղէն ասաց. Է՛ ինչի՞ դայիմ (միշտ) էտա քեռ չվան գեօ քեռ քամակն ի վեր կան կուգեաս:

—Ասաց. Մեռնեմ քեյ. ապա թնչ անեյք, էսորով ցախ-մախ կը պիրեմ, կը ծախեմ, իմ ապրուստ կանենյք:

Պալիւոր էսա որ կասէր, հմ հմ ուր պոկներ կըկծէր: Տղէն

ասաց. Դէ, պապիկ, առ էսա թաս տար յաղպիւր ջուր խմի, որ քեռ չվան տամ էլմէլ էրթաս ցախ կրես:

Պապիկ կնիկ էթող կնաց յաղպիւր ջուր խմելու. տղէն վարոցմ քեռանց կնկա քամկին, կնիկ էլաւ բող էշմ որ սկի սկոն չէր էլի:

Պապիկ իրե ասաց. Ուր է իմ կնիկ:

Լաճ ասաց. Առ քեռ էշ. քեռ կնիկ կնաց հէտի հէտի (ուշիկ ուշիկ) ասաց. Թօ իմ էրիկ գեա ձիկ կնդնի, ոլլա ասաց՝ սկոն պառնաս էն էշ որ ինոր մէջաց կաշին թօնի: Պապիկ գնաց, թիւշարն էլ կնաց:

Էնտեղ թագաւոր խասկըցաւ որ էն լաճ ուր ախպէրն էր. իլաց՝ խասաւ ախպօր վիզ գրկեց. ախ, ասաց, տիւ իմ ախպէրն ես: Էրկու ախպէրն էլ էլան ուրենց խօր ձեռներ պագեյցին. վարոցմ էլ իզար մօր քամկին, էլմ էլ էլաւ կնիկ, այ, ասաց խէր. սօ էսա իմ կնիկն էր որ ես սկոմ ժամանակ կորսցուցեր ի: Խէր որ տեսաւ ուր տղէյներ էդա փառք ու պատւին, շատ ուրախացաւ, էլաւ աշխրոյ. էլ չէր կանա ուր սիրտ պոնի:

Լաճն էր կնաց խտե Դիւնեսա-Դիւզալուն. ուր մալով թամալով իպե էնտեղ, ուր ախպօր մօտ. եօթն օր, եօթ գիշեր, դարկին խաղցին ուրախցան. խարսնիս արին պրծան: Ինոնյք խասան ուրենց սրտի մուրաղին, տիւք էլ, մինյք էլ խասաննք մեր սրտի մուրաղին:

Պատմեց 1910 թուի օգոստոսի 21-ին Հայոց Ձորի Դերծ գիւղի բնակիչ Մանուկ Սահակեան անգրագէտ գիւղացին:

ՃԼՄՃԼՄԻ ՀԷՔԵԱԹ

Ժամանակով էրկու աղբէր կըլնեն. Իսա, Միսա: Էրկուան էլ նախորդ կըլնեն: Նախիր կը տանեն սար կարածան, ազատիկ աղբէր փարա կը կնտնի, ջոջ աղբէր ուրեն մտքի մէջ կասա. խաբեմ իմ աղբէր տանեմ ձորիմ մէջ ըսպանեմ, փարէն մօտէն առնեմ: Եփօր կը տանի ձորի մէջ, մէկ ջօջ կօտմ (զանգ) կը տեսնայ, կասա. Երանի ես գիյտնէր խեմ դու ժամանակով ինչպէս մարդմ էր իլե, քանի տարի էր ապրե: Աստծու խրամանքով էտ կոտ լեզու կեկնի, խոոր ջուտազ կըտայ, կասի. Թէ ես ժամանակով մարդմ էլա սարեր, խինգ խարիբ կնիկ բերի Գիւրջու մօտէն, խինգ խարիբ կնիկ բերի Ռոմու մօտէն: Իսայի Նաբին կասայ. Էդ խաղար կնիկ ինչպէս կառցար գոհացուցիր:

Կասայ. Թէ չում օր կէրթէր. հէվար (իբիկուան) ես հըմէն եաթախի մէջ իրեյդ դիր կէրթէր ինչիս (ինչպէս) քեահէլ ձին տէր թիմար, քաշէր դիւս մէյտան, թող ու դուման խանէր, Հեղմ էլ կը խարցուցի, կասի. Սազ սաս Թէ էդ խաղար կնգտեբուց քե ինչկանդար տղայ էր իլէ: Կասայ. Ձի կէր խինգ խարիբ լաճ սիւտակ խանչլներով, խտոնց խանչլի բուռ սաղաֆ: Ձի կէր խինգ խարիբ լաճ սև խալըվներով, խտոնց խանչլի բուռ նըշխներով: Էլմ կէր խինգ խարիբ լաճ կարմիր խալֆներով, խտոնց խանչլի բուռ հըմէն մառջաններով: Եփօր իբիկուն նէճրից կըգեն քէֆ ուրախութեն էնէլով:

Էտ մարդ էլմ էլ կը խարցուցայ ճըմճըմին, Թէ քե աշխրքիս վերէն մալ ինչքան ա էլե:—Կասայ. Ձի կէր քեառսուն խովիւ սարեր, քեառսուն էլ նախորդ դաշտեր, քեառսուն էլ գութան, արբա:

Նորէն կը խարցուցայ Թէ աշխրքի վերէն էտքան մալ ա քե էլե, դու ինչկանդար խէր ես էրե աշխրքի վերէն:

—Ճըմճըմ կասա. Ես օրէն խինգ խարիբ աղքատ կը խազուցէր, խինգ խարիբ էլ անօթի կը կշտացուցէր, օրէն խինգ խարիբ էլ զալմի վիդ կը զանէր:

—Կը խարցուցայ կասայ. Երանի ես գիյտնէր Թէ դու քանի տարի ես ապրե աշխրքի վերէն:

—Ճըմճըմ կասայ. Ես խաղար տարի աշխրքի վերէն

մնացի, ցաւ չընդհանայ, եփ որ իմ օր էկաւ, մէկ պաղ քըրտինքմ իտու իմ վերէն, եթմիշ խաղար խէքիմներ ժողվըման շարա չէրին, ձի դրին վըր էրկու փէտին, բերին դրին մընչ պաղ խողին. հալա իմ բէրան դառն ա մեռնելու օրից:

Իսա եփ էս լաւ, խասկըցաւ օր աշխրքի բաներ սուտ ա. մարդու վերջ բուռմ խողա, էլ ախբօր արնքի տակ չը մտաւ:

Պատմեց 1911 թուի օգոստոսի 20-ին Նարեկ գիւղում Պետրոս Աւոյեան անգրագէտ գիւղացին, որ լաւ քրդերէն գիտէ և յաճախ քրդերէն հէքիաթներ է ասուում քրդաբնակ գիւղերում:

ՔԱՒՈՐԱՆՑ ԾՈՒՆ

Կնիկմ տղո՞վ կեղնի, իրիկ կէրթայ դաշտ կը պանի, էն մէկ իրիկուն իրիկ-կնիկ շատ խաղար կուտան, իրիկ կասի. Որ տիւ տղէն պիրես, լաճմ էլնի, ո՞վ որ ձիկ դաշտ անկնջկլայ տայ, ես ինոր մէջ խատ ուռուպիա (արժէ 3 դուրուշ) ոսկիմ ինոր փեշքաշ տը տամ: Էն մէկէլ օրն ի, կնիկ տղէմ կը պիրի, լաճ կեղնի, յինքն էլ կասի. Տօ էն ինչ ուրիշներն անկնջկլայ տանին իմ իրկան, չխօժ ես կէրթամ, կասեմ, ուռուպիէն կառնեմ ձիկ. համան կէլնի, տղէն կը փաթթի մէջ ուրուրոցին, դիւռ կը մոռնայ անփակել, ափալ-թափալ կը վազի դաշտ իրկան կը կանչի. Մօ մարդ, տղէն պիրի, լաճ ի լաճ: Կնիկ դէլ (տակաւին) իրկան չը խասած, իրիկ կասի. Կնիկ, Աստծու անկնջկլէն քե ըլնի, դառցի գնա տուն, չում ես իրիկուն դամ քեոյ անկնջկլէն մէջ խատ ուռուպիա ոսկի կուտամ:

Կնիկ կը դառնայ կուգայ, կը տեսնայ. որ թնչ, քաւորանց շուն պէրան արնոտ, լըկսթէլէն տնէն կէլնի դուս. կնիկ կէրթայ կիրիշկի մէջ ուրուրոցին, կը տեսնայ որ զա (ոչինչ) չկայ, քաւորանց շուն տղէն կիրեր էր, ոսկուներ թողիւ էր դա, ինչ սանամէրն էկաւ, քաւորանց շուն ամչցաւ, պէրան լըկսթեղէն տնից էկաւ դուս: Սանամէրն էլ ասաց. վախէնամ յուշունց տամ քաւոր-կնկան խաթրն էլ մնայ ձկնէ, յուշիկմ ասաց.

Հա՛յ կօռապոչ, տուտուգա մուրթ,

Փուղցէ փուղոց կան գեացող,

Փուղցի նստող, ուսկուի կոճող:

Կը մնայ չում իրիկուն մարդ դաշտէն կուգա տուն, կասի. Կնիկ մըր ի տղէն: Կնիկ կասի. Բեա մարդ, մեր տղէն քաւորանց շուն կիրեր էր, չում ես դաշտից էկայ, պէրան սրբելէն էկաւ դուս:

Մարգ կասի. Մօ կնիկ, ապա դու պան չասի՞ր: Կնիկ կասի. Մօ մարդ, ապա չասի, վախճնամ քաւոր կնկան խաթրն էլ մնայ, ան-
չամ ասի.

Կօռապոչ, տռտռուզա մռութ,

Փռւղցէ փռւղոց կան դեացող,

Ուսկոի կռծող, փռւղցի նստող:

Իրիկն էլ կասի. Քեա կնիկ, մռւշ (լռւռ) կաց, քաւոր կին չը
լսի՝ ամօթ ի. թէ որ լսաւ խաթր շատ կը մնայ:

